

פניני

חשוקי חמד

על

מגיפת הקורונה – שז"ת זחיזוק

חלק ג

ממרן הגאון מו"ר

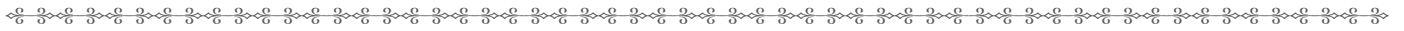
הרב יצחק זילברשטיין שליט"א

חבר מועצת גדולי התורה

וראש כולל 'בית דוד' חולון

תמוז תש"פ

תוכן העניינים:

3 מגיפת הקורונה - שו"ת וחיזוק - חלק ג

3 חידה: מתי אחות סיעודית חייבת מדאורייתא ללבוש בגדי אחות?

4 לדחות מילה כדי לזכות אחר במילה

9 חולה קורונה מונשם, האם מותר לשכנו לקחת את המצות שלו

12..... קיום מניין תפילה נוסף בעזרת נשים בתקופת ה"קורונה"

17..... שלח הזמנה שקיבל מראובן לשמעון לעשות שלו, ושמעון שילם, אך ראובן לא התפייס

18..... נדר הון רב להינצל מהקורונה והעני מכך

21..... האם יש להימנע מלימוד בפלאפון בבית הכנסת מדין 'והייתם נקיים'

22..... התיישב לידו בבית הכנסת, והדביק אותו בקורונה, האם ישלם ריפוי

26..... אדם שבגלל המגיפה אסור לו להגיע לבית הכנסת, ובכל זאת הוא מגיע

28..... קראו לו לעלות לתורה, וחושש מהידבקות ב"קורונה"

29..... ביקשו להשלים מנין לחופה, והתברר שהוא אינו יהודי

33..... כשתפילה בין החצרות כותיקין מעירה את בני הבית

34..... לשמח אלמנה בליל הסדר על חשבון מצות "והגדת לבנך"

37..... לותר על תפילה בבית הכנסת כדי להשלים מנין לאחד שאסור לו להגיע

38..... האם להתפלל על הגג שחרית או מוסף של ר"ח

ליקוט סידור זעריכה - ישי מזלומיאן: 05276-91549

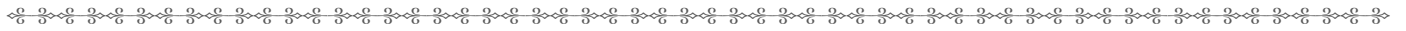

שאלות עבור מו"ר הגאון הגדול

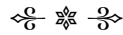
רבי יצחק זילברשטיין שליט"א

נא לפנות למייל: batya100@okmail.co.il

ובל"נ נשתדל להביאם לפני מו"ר שליט"א

מגיפת הקורונה - שו"ת וחיזוק - חלק ג

חידה: מתי אחות סיעודית חייבת מדאורייתא ללבוש בגדי אחות?

תשובה

בשנת תש"פ בימי הבהלה שבנגיף הקורונה, נתבקשה אחות סיעודית להגיע לבית החולים בשבת מחמת ריבוי החולים ר"ל, ומותר לה להגיע לשם, כי העבודה שלה מוגדר כפיקוח נפש.

והנה לבית חולים זה יש נהג נכרי המסיע אחיות בשבת מביתם לבית החולים, אך האחות מפחדת לנסוע במכונית זו בגלל שלפי דעת הרופאים, מותר לנהג להסיע אדם אחד בלבד, אך בגלל הדחיפות, הוא מסיע יותר מאחות אחת, והן נוסעות מוגנות על פי הוראת בית החולים, אולם אחות זו פוחדת, כי שמא לא תהיה מוגנת היטב.

ונראה שבאופן זה מותר לה לנסוע עם הרכב הפרטי שלה [כשאינן אפשרות למצוא נהג נכרי נוסף], מפני שעצם עבודתה היא פיקוח נפש ומה שצריך לנסוע עם נהג נכרי, זהו מדין הקל הקל תחילה, והרי דין זה של הקל הקל תחילה הוא רק דרבנן יעוין קרית ספר (פי"ד ממאכלות אסורות), וכן משמע במשנ"ב (סימן תסו סק"ב) שכתב: דאם אין בקל, לעשות הקל תחילה, יעשה את החמור, יעו"ש.

ומעתה נראה שבענינו שאין אפשרות בדרך קלה לנסוע עם נהג נכרי, כי האחות מפחדת, נראה שמותר לה לנסוע ברכב שלה.

אבל כדי לא לגרום לחילול ה' שהיא נוסעת ברכב בשבת בקודש בפרהסיא, נראה שתלבש בגדי אחות, שכולם יראו שזוהי אחות שומרת תורה, והיא נוסעת בהיתר ובפרהסיא להציל נפשות בישראל. וכעין זה שמענו בשם מרן החו"א, שאם אדם שומר מצוות חייב לנסוע בשבת לצורך פיקוח נפש, שילבש טלית כדי שלא יהיה חילול השם, שכולם יראו שמדובר ביהודי שומר מצוות, ויבינו שהוא נוסע לצורך פיקוח נפש.

אכן מלבד זאת שהיא צריכה ללבוש בגד של אחות, היא צריכה להקפיד יותר על ההלכה המבואר ברמ"א (סימן שא סט"ז): לא יצא אדם בשבת כמו שהוא יוצא בחול בלתי דבר אחר שיזכור על ידו שהוא שבת ולא יבא לחללו, יעו"ש, כלומר יש מצוה ללבוש בגד מיוחד בשבת כדי לזכור שזהו שבת שלא יבוא לחלל שבת, [וזאת מלבד ההלכה המבואר בשו"ע (סימן רסב ס"ב) שיש מצוה ללבוש בגד מיוחד לשבת משום מצוות וכבודו, וכמו שיבואר להלן בדף טז ע"ב], ובענינו שהיא נוסעת לשבת לעבוד בבית

א. וכבר למדנו שאין הקדוש ברוך הוא מעניש על דברים שנעשו מתוך פחד ואימה, כמבואר בהעמק דבר (שמות ד ג) וינס משה מפניו, הוא פלא מאדונינו משה להיכן נס, ומאיזה מעמד הוא נס, אבל באמת היה שלא בישוב הדעת, אלא באשר התבהל פתאום ממראה עיניו, ונס כאשר ינוס איש מפני הנחש בטבע האדם בלי שום התבוננות על הדעת. ובהרחב דבר הוסיף שבפירוש המשניות להרמב"ם פירש שהא דתנן בשבת (דף כט ע"ב) המכבה את הנר מפני שהוא מתיירא מפני עובד כוכבים מפני לסטים מפני רוח רעה, שהוא פטור אבל אסור, והוא פלא דהרי אמרינן בגמרא שחולה מיירי שיש בו סכנה, וצ"ל שדעת הרמב"ם שדוקא חולה מיירי שיש בו סכנה, אבל בשאר מיירי שאין בו סכנה, ואף על פי הוא פטור, שמירי שעשה מפני פחד פתאום, והרי זה דומה לאונס, ואין בו קרבן.

החולים, והיא תצטרך לעשות מלאכות רבות בשבת, היא צריכה להקפיד יותר על כך, ללבוש בגד מיוחד להזכיר לה ששבת היום.

לדחות מילה כדי לזכות אחר במילה

שאלה

לפנינו שאלה מעניינת שהתעוררה ב"תקופת הקורונה": מעשה ביהודי בשם ראובן, שמתגורר במקום נידח באחת המדינות הרחוקות, ובשעה טובה נולד לאיש בן זכר ביום שלישי בשבת.

בכל אותו מחוז אין מוהל, ובזמנים כתיקונם, כאשר נולד בן לאנשי המקום, הם מזמינים מוהל ממדינה אחרת, והלה מגיע בטיסה, מל את התינוק וטס חזרה למקומו. אלא, שבתקופה זו, מפאת מגיפת הקורונה, נמלי התעופה נסגרו לחלוטין, וראובן הרבה בתחנונים לבוראו שיזכה להכניס את בנו בבריתו של אברהם אבינו.

והנה, נודע לאיש, שלשמעון, אחד מבני הקהילה היהודית במקומו, נולד אתמול, ביום ב', בן זכר.

שמעון זה הינו עשיר מופלג, ומיד לאחר הלידה, הזדרזו ופנה אל מוהל מומחה באחד המדינות הסמוכות, וביקש להזמין מוהל את בנו, באופן שהגעתו תהיה על ידי מטוס פרטי שיממן שמעון מכספו [כמובן שהדבר כרוך בהוצאה כספית גדולה מאוד].

דבר הזמנת המוהל על ידי הטיסה הפרטית, הגיע לאוזנו של ראובן, ומכיון שאין לו אפשרות לממן טיסה פרטית, הוא פנה אל אותו מוהל, ושאל אם יוכל להתעכב במקומם יום נוסף, אך המוהל השיב בצער שבאפשרותו להגיע ליום אחד בלבד, או ביום ב' או ביום ג'.

ובכן, מכיון שראובן אינו רשאי למול את בנו ביום השביעי ללידתו, הוא החליט לפנות אל שמעון וביקש: "האם תסכים לאַחַר את המילה של בנך ביום אחד, ולהזמין את המוהל ביום ג', וכך גם אני אזכה להכניס את בני בבריתו של אברהם אבינו...?"

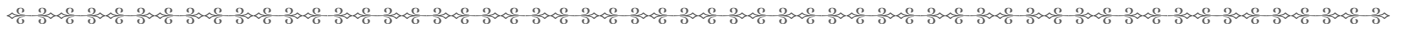
בא שמעון ושואל: כיצד עלי לנהוג לנוכח בקשת ראובן חברי?

תשובה

טרם נשיב על שאלה זו, נציין למה שכתבנו בחשוקי חמד עמ"ס סוכה (דף מא ע"ב) בענין עיר שאין בה תפילין, ומסתפק אם צריך לתת להם את תפיליו כשעקב כך לא יניחם יום אחד.

שם הבאנו מעשה בתייר מארה"ב שביקר ברוסיה, ואנשי המקום בקשוהו שישאיר אצלם את התפילין שלו, כי התפילין שלהם כולם פסולים ואין בידם להשיג כשרים, בגלל מסך הברזל החוצץ בעדם, ואם ישאיר להם את התפילין שלו יזכה עשרות יהודים יום יום במצות הנחת תפילין, התייר הסכים עקרונית למלאות בקשתם, אך דא עקא שאם ישאיר להם את תפיליו, יפסיד יום אחד עד שיגיע לארה"ב מלהניח תפילין, הסתפק התייר כיצד לנהוג, האם ישאיר את התפילין שלו לאנשי המקום, או לא?

ב. שהרי כתב הרמ"א (י"ד סימן רסד ס"א) בשם הרשב"א דמילה תוך ח' אינה נקראת מילה, יעו"ש ובמה שכתב השו"ע והנו"כ (בסימן רסב ס"א).

חייך קודמים

והשבנו שם דנראה דלא ישאיר להם את התפילין שלו, כי חייך קודמים, ועוד שאנשי המקום אנוסים הם, ופטורים ממצות תפילין, ואילו הוא שיש לו תפילין חייב להניחם יום יום, ואינו מן הדין שהחייב במצוה יתבטל ממצותו, כדי לזכות אחרים הפטורים ממנה.

וכן משמע במשנ"ב (סימן תרנח ס"ק מב) שכתב: 'אדם שיש לו אתרוג מיוחד, ובעיר אחרת אין להם כלל, מוטב שישלחנו לשם, והוא יברך על של קהל, ובמחצית השקל כתב דבזמן הזה, דרוב פעמים אחר עבור איזה ימים מהחג ע"י רוב משמוש בני אדם אתרוג של הקהל מתקלקל, אפשר שאין צריך לשלוח לחבירו אתרוג שלו, עכ"ל.

הרי שאף על פי שאם ישלח לעיר האחרת יזכה את כל אנשי העיר במאות או באלפי מצוות, בכל זאת אין אומרים לאדם שיתבטל ממצוה שלו כדי לזכות את הרבים, כי חייך קודמים, וגם כי הוא כבר חייב במצוה שיש בידו האתרוג, והם פטורים כי הם אנוסים, וה"ה בשאלתנו לגבי תפילין שאומרים אנו חייך קודמים.

וכן כתב השערי תשובה (סימן תפב) בענין שנים שהיו בבית האסורים או במדבר ולא נמצא להם אלא כזית מצה בצמצום... שמי שבידו לזכות יזכה... שאם בעסקי הגופות נאמר חייך קודמים, כמבואר במסכת בבא מציעא (דף סא), בעסקי נפשות על אחת כמה וכמה. וכך כתוב ב"אגרות שמואל" במה שאמר בועז לגואל: ביום קנותך מיד רות המואביה, לפי שצפה ברוח הקודש שעתיד לצאת מחלציה שלשלת מלכות בית דוד, לכך אמר המואביה, כדי שימאן הוא, ויקחנה הוא... וכל אדם נצטוו להשלים את נפשו ולזכות במצות, עכ"ל.

וגדולה אמר לי מו"ח מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל שאם יש לשנים שני חצאי שיעור מצה, לפוסקים שיש מצות עשה דאורייתא באכילת חצי שיעור מצה, אין צריך ליתן אחד לחבירו את חצי זית המצה שלו, כדי שחבירו יוכל לקיים מצוה מושלמת, שהרי התורה מחייבת אותו לאכול חצי זית, ולמה צריך לוותר על מצוה שלו כדי לזכות את חבירו במצוה מושלמת. [ויעוין עוד מזה בחשוקי חמד עמ"ס יומא (דף פא ע"ב), בענין כשיכול לתת אוכל בתשיעי לכהן שיצום רק חצי יום או לישראל שיצום כל היום].

לפעמים אמרינן חטא שיזכה חברך

אלא שצ"ע מהמבואר בברכות (דף מז ע"ב) מעשה ברבי אליעזר שנכנס לבית הכנסת ולא מצא עשרה, ושחרר עבדו והשלימו לעשרה... והיכי עביד הכי? והאמר רב יהודה: כל המשחרר עבדו עובר בעשה, שנאמר 'לעולם בהם תעבדו'... ומשני, מצוה דרבים שאני, הרי דכדאי לו לאדם לחטוא חטא כדי לזכות את הרבים, ואם כן כל שכן שראוי להתבטל יום אחד מהתפילין שהיא עבירה קלה מלאו, כדי לזכות את הרבים במצות תפילין?

חילוק בין ביטול לאו לבין אי קיום עשה

ויש לומר שיש חילוק בין לעבור על לאו, ובין להתבטל ממצוה, דאמנם לעבור על לאו חמור יותר, שהרי לוקים על כך, ואילו המבטל עשה אינו לוקה, אך מאידך יש צד חומרא במבטל ממצוה מהעובר על לאו, שהעובר על לאו ושב בתשובה שלימה מוחלים לו על הלאו, אך לעומת זאת המבטל עשה וחוזר בתשובה הוי מעוות לא יוכל לתקון ועשה שביטל לעולם לא יוכל להשיב. [והיה אפשר לתרץ שגם רבי אליעזר בזה ששחרר עבדו קיים הוא עצמו המצוה, אלא שהתוס' בגיטין (דף מא ע"ב ד"ה כופין) דמותר לשחרר עבד כדי שלא יכשלו בה אחרים, משום מצוה דרבים].

וכך כתב האבני נזר (ח"ב סימן תנה אות ג) וז"ל: "... אם צריך לבטל מצות עשה כדי להציל נפש, הדבר ברור שאף שלא עבר על מצות עשה, מכל מקום לא קיים המצות עשה.. ולדעות שהשבת הותרה אצל חולה, הדברים שהם לצורך פיקוח נפש, כאילו אינם מלאכה כלל... אבל ביום הכיפורים, אף שמותר לו לאכול, מכל מקום מצות 'ועניתם' לא קיים", עכ"ל.

מבואר בדבריו דאכילה ביום הכיפורים, מצד אחד חמורה היא מחילול שבת, כי עבירת חילול שבת למען פקוח נפש אינה עבירה, להפוסקים דשבת הותרה אצל פיקוח נפש, אבל מצות עשה דאכילה ביום כיפור אמנם אין בזה עבירה, אבל סוף סוף את המצוה לא קיים. [ויעוין עוד בבית שערם (או"ח סימן שז)].

ולפי זה גם בענינו כן, מותר לעבור על האיסור של 'לעולם בהם תעבודו' כדי לזכות את הרבים, כי כך הבינו חז"ל, נמצא שאין כאן עבירה כשמשחרר עבד למען הרבים, מה שאין כן במצות תפילין אף שלא יענש על ביטול העשה כשנעשה למען טובת הרבים, אבל יחסר לו העשה של תפילין, והוא מעוות שלא יוכל לתקון לעולם, ומשום כך אמרין חייך קודמים, וגם שאין לו לבטל מצוה שמחוייב בה כדי לזכות את הרבים במצוה שהם פטורים ממנה.

כשלא יתבטל ממצות תפילין האם כופין אותו לתת להם את תפיליו

שאלה

כאשר בא תייר לרוסיה, ויש לו תפילין ולהם אין, ומבקשים ממנו תן לנו את התפילין שלך, והוא לא יבטל אפילו יום אחד ממצות תפילין, אך הוא מסרב, כי הוא אומר התפילין שלי הם ירושה של הסבא שלי, והם יקרות לי מאד, האם אפשר לכופו להשאיר את תפיליו, או שאין כופין אותו על כך?

תשובה

במהרש"ם (ח"ח סימן צו) דן לגבי מי שאין לו מגילה לקרות, אם כופין למי שיש לו מגילה להשאילה לו, וכתב שם שאין כופים אותו, ומביא ראיה לכך מדברי הרשב"א שהביא הרמ"א (יו"ד סימן רסא ס"א) שכתב: 'האב שאינו יודע למול, ויש כאן מוהל שאינו רוצה למול בחנם, רק בשכר... הוי כמי שאין לו אב שבית דין חייבים למולו, ולכן בי"ד היו כופין אותו, מאחר שאין אחר שימול'.

מוכח מכך דאי לא היה מוטל על הבית דין למול, לא היו כופין אותו. ומה שכתוב בשו"ע (חור"מ סימן רצב ס"כ) שבמקום שאין ספרים נמצאים, יכולין בית דין לכופו לאחד להשאיל ספריו ללמוד מהן, ובלבד שישלמו לו מה שיתקלקלו הספרים, משמע שכופין לאחד כדי שחבירו יקיים מצוה. התם שאני משום ביטול תורה דרבים.

לאור דברי המהרש"ם היה נראה, דבענינו כיון שהוא ביטול מצות עשה דרבים, כופין אותו להשאיר שם את תפיליו, ובלבד שישלמו לו את כפי שווי של התפילין בשוק, כמבואר בחור"מ לעיל, שצריכים לשלם לו מה שיתקלקלו הספרים, וכ"ש הכא שישלמו לו את דמי התפילין.

השארת תפילין בשביל אדם אחד

אלא שבמה שכתב המהרש"ם שבשביל קיום מצוה של אחד אין כופין, לכאורה לא משמע כן במשנ"ב.

דהנה כתב המגן אברהם (סימן תרנה): אדם שאין לו לולב והוא חוץ לתחום, והיה ביכלתו לקנות מערב יום טוב, ופשע ולא קנה, אין אומרים לאדם חטא, בשביל שיזכה חברך.

ובשער הציון (שם סק"ה) כתב: ואיני יודע מה שייך בזה חטא, דהא אנו מצווין מטעם ערבות לראות שגם חברנו בן ישראל יקיים מצות התורה, ואם יחסר לו כאילו חסר לי... וממילא כשם שהוא חייב להשיגו כן אני חייב להמציא לו ואין שייך בזה חטא. ולכאורה דברי השער הציון סותרים את דברי המהרש"ם.

ואפשר אולי ליישב דבריהם שלא יסתרו שהמהרש"ם מיירי באדם שלא פשע אלא שאנוס הוא על מצות קריאת המגילה מאחר ולא השיגה ידו, בכה"ג סובר המהרש"ם דאין כופין את בעל המגילה להשאילה לאחר, כיון שהאחר אנוס הוא ופטור מהמצוה. אולם דברי השער הציון אמורים באדם שפשע ולא קנה ד' מינים מערב יום טוב, ואם חבירו לא ישלם לו, ענוש יענש על שלא קנה, בכה"ג מוטל עליו חיוב מטעם ערבות לראות שחבירו יקיים מצות ה', ולשלוח לו ביום טוב ע"י נכרי ד' מינים.

לוותר על סמיכות גאולה לתפילה כדי להשלים מנין

שאלה

מעשה בבית כנסת הגר"א בת"א, שלא היה מנין לתפילת ותיקין, והנה ברגע האחרון לפני שמונה עשרה הגיע העשירי המיוחל, צוה עליו הגאון בעל שו"ת אמירה נעימה שיניח תפילין בזריזות, ויתחיל שמונה עשרה עם הציבור כדי להשלים להם מנין, ושאלוהו מנין לו זאת שראוי לאדם להפסיד גאולה לתפילה כדי לזכות אחרים במנין?

תשובה

האמירה נעימה השיב ואמר: אם ר' אליעזר שחרר את עבדו הכנעני ועבר על איסור תורה כדי לזכותם במנין כמבואר בברכות (דף מז ע"ב), כל שכן שראוי לעבור על סמיכות גאולה לתפילה כדי לזכות את הרבים במנין.

אכן יש להעיר, דלפי דברנו הנ"ל שכתבנו לחלק בין מצות עשה שאין חייב לבטל עבור זה מצוה שלו, לבין לעבור על איסור שמותר משום שיכול לחזור בתשובה, יש קצת לפקפק על הק"ו, כי התם אצל רבי אליעזר היא עבירה והיא נדחית מפני זיכוי הרבים ואינה עבירה, אבל עדיין לא שמענו שגם ראוי לבטל מצוות כגון סמיכות גאולה לתפילה בשביל זיכוי הרבים.

ראיה מהמכתם לדוד

אכן נראה להביא ראיה לדברי האמירה נעימה, ממה שכתב המכתם לדוד (סימן ו), בענין קהילה שלא היה להם ארבעת המינים, ושלחו שליח לקהילה אחרת שתשלח להם את ארבעת המינים ביום השני, אבל אז הקהילה השניה תשאר ללא ארבע מינים בשאר הימים.

וכתב שם ז"ל: הדרך לעיקר דינא, כי הנה נודע מאי דאיתא בברכות (דף יט ע"ב) גדול כבוד הבריות שדוחה את ל"ת שבתורה' ומוקמינן לה בלאו דלא תסור.

והנה ידוע דבשאר ימות החג חוץ מיום הראשון ליכא חיובא מדאורייתא, ואפי' חיוב גמור מדרבנן אינה אלא תקנתא בעלמא משום זכר למקדש, וכיון שכן אית לן למימר דניתנה לדחות תקנתא זו מפני כבוד הבריות, ואין לך כבוד הבריות גדול מזו שיהיו נמצאים קהל גדול נעדרים ומשוללים לגמרי ממצוה רבה כזו כלל ועיקר..., ובר מן דין כיון דנטילת לולב בשאר הימים אינה אלא מצוה דרבנן, וגמילות חסדים מצוה חמורה מדאורייתא, וכדאמרינן במסכת ב"ק (דף צט) והודעת להם כו' בה זו גמילות חסדים, והיא מן החמורות שאדם אוכל מפרותיה בעולם הזה והקרן קיימת לעולם הבא, ופשיטא שאין לך גמילות חסדים גדולה מזו לזכותם כהיום הזה שלא יהיו נמצאים בטלים לגמרי ממצוה רבה הזאת הבאה מזמן לזמן, וניתן לדחות מפניהם תקנתא דרבנן בעלמא. וע"ש בתי"ט שהביא משם הרמב"ם ז"ל כי כל תועלת

בני אדם זה עם זה נכנסים בכלל גמ"ח, עכ"ל המכתם לדוד. אמנם יעוין במשנ"ב (סימן תרנח ס"ק מב) שמשמע דלא כדבריו, ע"כ כתבנו בחשוקי חמד שם.

לוותר על ברכת כהנים בשנים לזכות רבים

והנה מעשה שהיה בכהן שהתפלל בבית כנסת בו ישנם כהנים רבים, ופנו אליו מתפללי בית כנסת סמוך וביקשו: "בבית הכנסת שלנו אין כלל כהן, לא בימות החול ולא בשבתות, אנא, במטותא ממך, תבוא להתפלל בבית הכנסת שלנו ותזכה גם אותנו בברכת כהנים".

הכהן התלבט, הן ידוע כי ישנם פוסקים הסוברים שנשיאת כפיים בכהן אחד, היא מצוה רק מדרבנן, ורק בשני כהנים ויותר מתקיימת המצוה מדאורייתא [משום שנאמר "אמור להם", משמע שיהיו לפחות שניים], ואם כן, אולי עדיף לי להישאר בבית הכנסת שלי בו נושאים כמה כהנים את כפיהם ולא לישא את כפיי לבד בבית הכנסת האחר...

הכהן פנה עם שאלתו אל מרן הגראי"ל שטיינמן זצ"ל, והוראת מרן היתה: "תענה לבקשת האנשים ותלך להתפלל עמם, כי גם שם תקיים מצוה מדאורייתא – מצות חסד!". והוא כעין דברי המכתם לדוד הנ"ל, שעדיף לוותר על מצוות במקרים מסויימים, כדי לקיים מצוות חסד דאורייתא.

הדין במילה על פי הנ"ל

ומעתה נראה על פי כל הנ"ל, שהנידון של דחיית המילה של התינוק כדי לזכות את השני, דומה יותר לנידון של ויתור על תפילין בשביל לזכות את הרבים, שאמרינן לעיל שאין לוותר על מצוה מהתורה שאני מחוייב בה בקום ועשה כדי לזכות את הרבים, ואין זה דומה לביטול לאו, או לביטול אתרוג בשאר הימים שהוא רק מצוה מדרבנן, והוא הדין בעניננו, תינוק שנולד ביום שני חייב במצות מילה מהתורה ביום השמיני, והוא לא יוכל לוותר על מצוה שחייב בה כדי שהתינוק השני [שנולד ביום שלישי ועדיין לא נתחייב כלל יוכל למול ביום שלישי].

ויתרה מזו, בנידון של התפילין גם יהודי רוסייה חייבים בתפילין רק הם אנוסים, כי אין להם תפילין ובכל זאת אין לוותר על התפילין עבורם, וכל שכן שבעניננו אין לדחות את המילה עבור ילד שעוד לא חייב במצוה.

חומרת דחיית מילה בזמנה

עוד יש לציין למבואר בנדירים (דף לב ע"א) שרשב"ג אמר שהמלאך לא רצה להרוג את משה רבינו על דחיית המילה, אלא את התינוק, וברא"ש שם מבואר שמשך רק רצה לדחות את המילה למחרת, הרי שילד שיש לו ערלה ואפשר למולו, הוא בסכנת נפשות, ואפילו כשרוצים למול אותו למחרת, כמו אצל משה רבנו שרצה למול אותו למחרת, ואיך יתכן לסכן ילד שהגיע כבר חיובו למול, ולדחות את הברית למחרת, כדי לעשות זאת עם ילד שעדיין לא נולד, ובפרט שתינוק בן יומו לא חייב להיטיב עם חברו, וכי מותר לסכן ילד עבור כך.

ויעוין גם ביומא (דף פה ע"ב) "ומה מילה שהיא אחד מאבריו של אדם, מחללים שבת כדי לתקן את האבר", ופרש"י שהתיקון הוא למנוע מכרת, כל האדם על אחת כמה וכמה. רואים מהגמרא שהמילה היא תיקון להצלה מכרת, ואיך יתכן לבקש כזו הקרבה מתינוק בן יומו.

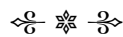
חילוק בין נידונו לדחיית מילה בשביל מקרא מגילה

והרה"ג ר' מנחם גינצברג שליט"א העיר מדברי רבנו הכנה"ג, שהביא הבאר היטב (בסימן תרפז סק"ה) וז"ל: ואי ליכא שהות לשתייהן [בין למקרא מגילה, ובין למול את הבן ביום השמיני] מילה בזמנה קודמת,

דהוי דאורייתא קודמת למקרא מגילה דהוי דרבנן, פר"ח. אבל בתרומת הדשן (סימן תה) צידד לומר אפכא, דכשיש שהות יקדים המילה וכשאינן שהות נלקיים ברית מילה ומקרא מגילה, יקדים המילה, ונראה לי הטעם דיכול למול בתשיעי כנה"ג עיי"ש. הרי שדוחים מצות מילה ליום התשיעי, כדי לקיים מקרא מגילה, ולא חוששים למצוות מילה ולסכנת התינוק.

ויש לומר דלולא נס פורים לא היו מלים כלל, כמבואר בגר"א ליהודים היתה אורה ושמחה וששון ויקר, וששון זוהי מילה, לכן חייבים לפרסם נס פורים, כי עיי"ז זוכים אנו כעת למצות מילה, ועוד שמצוות פרסומי ניסא היא מצוה גדולה מאוד, ומאחר וכך קבעו חז"ל שמצוה זו דוחה מילה בזמנה, ממילא לא יוזק התינוק ואין בזה ביטול מילה בזמנה.

חולה קורונה מונשם, האם מותר לשכנו לקחת את המצות שלו

שאלה

ראובן חולה קורונה ל"ע, המאושפז בבית חולים, בערב פסח הביאו לו בניו מצות מהודרות, ובינתיים הורע מצבו, והוא מורדם ומונשם, ולא נראה שיוכל לאכלם בליל פסח תש"פ. לשכנו שמעון נשהוא גם חולה קורונה אין מצות, והוא מסתפק אם מותר לו לקחת את המצות של ראובן מבלי לקבל רשותו, או שמא זה גזל. ואפילו אם נאמר שראובן לא מקפיד, ואין כאן "גזל", בכל זאת אולי לא יוכל שמעון לקיים בהם מצות אכילת מצה, שצריך לאכול "משלכם", ואין זה "שלכם" של שמעון, כי אמנם גזל אין כאן אבל גם "הקנאה" אין כאן. האם הוא יכול לקיים את המצוה במצות אלו?

תשובה

טרם נשיב על שאלה זו, נציין למש"כ בחשוקי חמד עמ"ס סוכה (דף מו ע"ב) על שאלה דומה לגבי אתרוג, וכדלהלן:

קנה אתרוג ואיבד את ההכרה האם בניו יכולים ליטול את אתרוגו

שאלה

קנה אתרוג ויומיים קודם סוכות עבר אירוע מוחי והוא בלי הכרה, האם בניו שאינם נשואים וסמוכים על שולחנו יכולים ליטול אתרוג זה ביום ראשון, או שמא לא הוי שלכם, כיון שלא הקנה להם את אתרוגו בפועל, וצריכים לקנות אתרוג אחר?

תשובה

הנה אם אפשר לבנים לצאת ידי חובה באתרוג אחר, פשוט דיעשו כך, ובאין להם אתרוג אחר נראה דיטלו אתרוג זה, דהנה כתב הערוך השלחן (סימן תרנו ס"ג) ויש לי להסתפק הא דקיי"ל שביום הראשון צריך להקנות לו, אם זה ג"כ באב ובניו הגדולים וחתניו הסמוכין על שלחנו דג"כ צריך כל אחד מדינא לולב בפני עצמו, או דלמא כיון דמצינו בכמה דינים כשסמוכים על שלחנו בטלים לאביהם, א"כ יכולים כולם לצאת בלולב אחד וקרינא ביה משלכם, ונ"ל עיקר דאין צריך להקנות, ומ"מ יש להתיישב בזה, עכ"ד.

ולכאורה דברי הערוך השולחן צריכים ביאור דאמרינן בסוכה (דף מו ע"ב) לא ליקני איניש הושענא לינוקא ביומא טבא קמא, מאי טעמא דינוקא מקנא קני, אקניי לא מקני, ואשתכח דקא נפיק בלולב שאינו

שלו. ולדברי הערוך השולחן לכאורה הרי אין צריך להקנות לקטן, כיון שהוא בטל כלפי אביו, ואמאי אמרינן לא ליקני איניש.

ובשלמא ללפי מה שכתב המחנה אפרים (זכיה ומתנה סוף סימן ב) דלפסקי התוס' בערכין צ"ל דלא ליקני איניש הושענא לינוקא, לא מיירי בבנו הסמוך על שולחנו, אלא או בבנו שאינו סמוך על שולחנו, או בקטן אחר, אבל בנו הסמוך על שולחנו אינו יכול להקנותו, דידו כיד אביו, עיין שם. [ויעיין גם ברש"ש שהקשה דהא קיי"ל בבבא מציעא (דף יב ע"א) דמציאת בנו קטן לאביו], אבל רש"י פירש דמיירי בבנו, ואולי מיירי בבנו שאינו סמוך על שולחנו.

עוד קשה על הערוך השולחן דכתבו התוס' (בסוכה דף כז ע"ב ד"ה כל) לרבי אליעזר הסובר דבעינן בסוכה לכם, ותימה דלרבי אליעזר דבעי סוכה שלכם אין שנים יוצאין בסוכה אחת לעולם, ויהא צריך לכל בני הבית סוכה לכל אחד ואחד. ולשיטת הערוך השולחן אינו קשה קושית התוס', כיון שכל בני הבית בטלים לגבי בעל הבית.

ונראה לתרץ שאף הערוך השולחן סובר דצריך להקנות לבני הבית, אלא דסבירא ליה דכל הקונה אתרוג קונה אותו על דעת שיהיה לכולם, והוה כאתרוג השותפים שכל אחד יוצא בו כיון שדעת כל אחד להקנות לחבירו בשעה שיוצא בו שיהיה כולו שלו, והכא נמי דעת האב, אלא שאין צריך לעשות להם את ההקנאה כיון שבשעה שמשכו היה דעתו על כולם. כמו שכתב השו"ע (סימן תרנח ס"ט) שכיון שקנאוהו לצאת בו מסתמא הוי כאילו פירשו שכל הקהל נותנים חלקם לכל מי שנוטלו לצאת בו על מנת שיחזירוהו להם, אבל לבנו הקטן אין רוצה להקנותו, כיון שיודע שאם יהיה לו חלק בו לא יוכל הוא בעצמו לצאת בו.

ע"כ כתבנו בחשוקי חמד עמ"ס סוכה, אכן כל הנ"ל מועיל רק בבניו של החולה, אבל בענינינו שמיירי באדם זר, לכאורה פשוט שאינו יכול לצאת ידי חובה במצות של החולה, אמנם נראה שיש לו עצה וכדלהלן:

לזכות שוטה במצוות צדקה

דהנה נאמר ברמב"ם (פי"א מנחלות הי"א): מי שנשתטה או נתחרש בית דין פוסקים עליו צדקה [כלומר נוטלים צדקה ממנו] אם היה ראוי לכך לפי המצב של הנותן, וכתב הכסף משנה (בטעם הראשון) שטעמו של הרמב"ם הוא משום דמסתמא כל אדם ניחא ליה למעבד צדקה מממוניה.

וביאר החתם סופר (או"ח סימן ב, ד"ה ונראה) שהכסף משנה דקדק בלשונו, ולא כתב ניחא ליה דלעבד "מצוה" אלא למעבד "צדקה", דוקא על "צדקה" ולא על שאר "מצוות", משום דבשאר מצוות, יש צדיקים שמגיע עליהם כמעשה הרשעים בעולם הזה, ולעומת זאת צדקה תציל ממות, ובפרט מי שנשתטה ואין לו חטא, מגן עליו "הצדקה" להחיותו, אע"פ שאינו מצווה ועושה, מכל מקום ממונו מגן עליו, והוי ליה כאילו קנו לו סם חיים לרפואתו, עכ"ל.

ועל פי זה נראה, שבענינינו אילו היה בית דין מחוץ לבית החולים, הם היו פוסקים "צדקה" על ראובן החולה, ושהמצות הם יהיו צדקה, שהרי בלאו הכי אין לו מה לעשות במצות אלו, ואם יתנם לצדקה הוא יכול להינצל ממות בזכות המצוה.

ואם אין לפנינו בית דין, אפשר לסמוך על דברי הריטב"א שהביא הביאור הלכה (סימן תנד ס"ד ד"ה אין אדם יוצא) שכתב: גזל מצה יש בו שינוי מעשה, כיון דלעסיה קניה בשינוי מעשה, והמצוה מתקיימת אחר כך בבליעת המצה, ובעל המצה יצא.

ומוסיף הביאור הלכה שהשו"ע שפוסק שלא יוצאים ידי חובה במצה גזולה, אפשר דסבירא ליה דזה מקרי שהקנין בא על ידי המצה גופא, וקיימ"ל בסימן תרמ"ט דלא מהני נראה דכוונתו שהוי מצוה הבאה בעבירה].

אכן בעניננו, שנראה דאין בזה עבירה, כי בין כך ובין כך המצה אבודה, מפני שהיא היתה בחדר של מחלות מדבקות, וגם אם נשאר עד מחר, יעבור הזמן של 'מצת מצוה', ולא יהיה לה ערך, ובהאי ניחא ליה לראובן דלעביד מצוה בממוניה, אלא שהמצה צריכה להיות "שלכם" של שמעון, ולזה יש לומר שידו שאר הפוסקים לריטב"א, שקונה את המצות בשינוי על ידי הלעיסה, ולא הוי מצוה הבאה בעבירה.

לסיכום: אם יש בחוץ מבית החולים ג' דיינים, נאולי אפילו סתם ת"ח שהתרצו להיות דיינים לדין זה, וכמו שכתב החזו"א לגבי אוצר בית דין, וצ"ע, יפסוק על ראובן החולה לתת מצות, אלה לשמעון החולה, בתור צדקה, וכסם חיים הם לראובן החולה.

וגם אם אין בי"ד, [או הבי"ד לא ראוי לפסוק עליו צדקה] שמעון בלעיסתו קנה את המצה בשינוי, ויקיים בה את המצות אכלת מצה "משלכם" ואם אין בית דין, כיון שבין כך ובין כך המצות אבודות מראובן, וניחא לו שיתקיים בהו מצוה, שמעון יקנה את המצות בלעיסה, ולא יהיה בזה מצוה הבאה בעבירה.

מה שכתב הרמב"ם שבי"ד פוסקים צדקה האם זה הופך להיות "שלכם"

שאלה

יש להסתפק מה שכתב הרמב"ם הנ"ל, שמי שנשתטה בית דין פוסקים עליו צדקה והסביר החת"ס דהוי כאילו קנו במעותיו סם חיים, האם הצדקה הזו היא נתינת רשות לעני המקבל, להשתמש בצדקה ואין בזה גזל, אבל הצדקה לא קנויה למקבל הצדקה ואם פסקו שיתן מצות, אינם קנויים לעני המקבלם ואין זה שלכם [פרט ללועס, שאז קונה העני את המצות מדין שינוי] או שיפה כח בית דין, ויכולים גם לקנות את הצדקה [כדין המצות] לעני מבלי ללעוס אותן ולקנותם מדין שנוי מעשה?

תשובה

הים של שלמה (יבמות פ"י סימן יט) כתב לדעת ר' יצחק, הסובר שהמקור של הפקר בית דין הפקר נלמד מעזרא הסופר, שאמר כל אשר לא יבא לשלושת הימים יחרם כל רכושו, מפסוק זה יש ללמוד שבית הדין יכול להפקר ממון של הנותן, אבל לא שמענו שיכול גם להקנות למקבל.

אבל לשיטת רבי אליעזר שסובר שהפקר בית דין נלמד מספר יהושע (יא נא) אלה הנחלות אשר נחלו אלעזר הכהן וכו', מזה נלמד שהאבות מנחילים את ביניהם, כך ראשי המטות מנחילים את העם, לשיטה זו בית דין יכול להנחיל למקבל בידיהם שיהפך להיות שלהם יעו"ש.

ואולי גם בנדוננו, לשיטת הרמב"ם אולי כח בית דין נובע מהפקר בית דין הפקר, וממילא תלוי בשיטות הנ"ל. ואולי לשיטת החתם סופר, דהוי כאילו קונים לנותן סם חיים, כח בי"ד יפה מאד, ויכולים גם להקנות למקבל.

לזכות כסף לבעל המצות

עוד נראה עצה נוספת, והוא שיבקש מבניו שיזכו כסף עבור בעל המצות, וזאת על פי הנאמר בשו"ע (ח"מ סימן שנט ס"ב): אסור לגזול, אפי' על מנת לשלם דבר יפה ממנו. ויש מי שאומר דהיינו אם אין התשלומין בעין, שאם הם בעין כיון שהם יפים מהדבר שלוקח זכות הוא להם ויזכה אותם לבעלים על ידי אחר. [ויעו"ש בש"ך ובקצוה"ח].

ואם כן בענייננו, שבעל המצות הוא מחוסר הכרה, ואין לו מה לעשות במצות, ובלאו הכי המחיר שלהם ירד פלאים מיד לאחר ליל הסדר, אם כן זכות הוא לו שיזכה בממון ויתן לשני לקיים את המצוה במצות שלו, ואפשר לעשות כן, וצ"ע בכל זה.

קיום מניין תפילה נוסף בעזרת נשים בתקופת ה"קורונה"

שאלה

בעקבות התפשטות נגיף הקורונה, הוכרז על ידי מומחי הבריאות תקנה המגבילה התקהלות של בני אדם רבים במקום אחד, ובקרב גבאי כמה בתי כנסיות התעוררה השאלה הבאה: כדי להביא לכך שיותר ויותר אנשים שיזכו להתפלל בציבור, כדאי לחלק את מתפללי בית הכנסת לשתי קבוצות, באופן שקבוצה אחת תתפלל בהיכל בית הכנסת, והקבוצה השנייה תתפלל בעזרת הנשים.

אלא, שתקנה זו תאלץ אותנו לבקש מהנשים שלא להגיע כלל לתפילה וקריאת התורה בבית הכנסת, ויתכן מאוד שהדבר יגרום לחלקן עוגמת נפש.

ונשאלת השאלה: כיצד יש לנהוג, האם לדחות את הנשים מפני הגברים, או שמא יש לנשים את הזכות להתפלל בעזרת נשים ואי אפשר לדחותן משם?

תשובה

ראשית כל נציין, כי התקנה להגביל את מספר המתפללים בבית הכנסת כבר היתה לעולמים.

תקנות הגרע"א לצמצום המניין בבית הכנסת

הנה לפני כמאתיים שנה, התפשטה מגיפת החולי-רע בפולין וסביבותיה, ובזמן זה כתב הרע"א מכתב בענין זה (כפי שהובא ב'אגרות רבי עקיבא איגר', אגרת עא): "בעניין התפילה בבית הכנסת, לדעתי זה אמת שהקיבוץ במקום צר אינו נכון, אבל אפשר להתפלל כתות כתות, ובכל פעם מתי מעט, ערך ט"ו אנשים... ולחוש שלא ידחקו אנשים יותר מהסך הנ"ל לבוא לבית הכנסת, ואפשר על ידי עמידת שומר מהפוליס (דהיינו שוטר) להשגיח בזה, שמאחר שיש כבר כפי המספר אל יניחו לאחרים לבוא לשם, עד אחר שישלימו הראשונים תפילתם...". ויעו"ש במה שהוסיף להורות ולייעץ בענייני התפילה, האכילה, הלבישה והשמירה על ההיגיינה. ויש לציין שבתוך שלל הוראותיו הוזהיר: "שלא לדאוג, ולהרחיק כל מיני עצבות"![.

ומעתה יש לדון בשאלה, האם למנוע מהנשים להתפלל כדי שיהיה מקום לגברים להתפלל.

בימי הרע"א לא ביטלו את העזרת נשים

והנה לכאורה יש להביא ראיה לשאלה זו מדברי הרע"א עצמו, דהנה הנהגות בימי מגפת החולירע, מופיעות גם בספר פסקים ותקנות הרע"א (תקנה כ), ושם מבואר שהרע"א הנהיג את התפילה הראויה בימים נוראים, שישבו בבית הכנסת במרחקים של מקום ריק בין אחד לשני, ושיקפידו על כך גם בבתיהם, דהיינו כל מי שלא יהיה לו מקום בבית הכנסת ויארגנו מנין בבתיים, שגם שם יקפידו על כל ההרחקות שצריך.

ומבואר שם להדיא שגם כאשר צמצמו את העזרת גברים, ותיקנו שיתפללו במרחק של מושב ריק בין אחד לשני, ומחמת כן יצטרכו לארגן מניינים בבתיים, בכל זאת גם הנשים התפללו בעזרת נשים, ולא עוד אלא שגם בעזרת נשים תיקנו 'גבאות' לפקח על סדרי הישיבה שם [שגם שם תשבנה במרחק של מושב

ריק בין אחת לשניהן, הרי שלא ביטלו את העזרת נשים, למרות שבגלל זה הרבה מאוד גברים נאלצו להתפלל במנין בבתים שלהם.

וז"ל שם: בכל בתי כנסיות הן בעזרת אנשים הן בעזרת נשים, מותר יהיה בראש השנה ויום הכיפורים לתפוס רק את מחצית המקומות, בצורה כזו, שליד כל מקום שיושבים בו, המקום השני הגובל עמו לא יהא תפוס, ועל כן רק מחצית מבעלי המקומות בבתי הכנסיות יהיה להם גישה לבתי הכנסיות בימים הקדושים האלה, ומכיון שלכל בעלי המקומות זכויות שוות, ומי נדחה מפני מי, לכן המחית האחת תתפוס את מקומותיה בבתי כנסיות בשני ימים טובים של ראש השנה, והמחצית השניה ביום הכיפורים לילה ויום. כדי שתושג המטרה שמכל שני מקומות ישיבה בבתי הכנסת...

הגאב"ד נ"י והדיינים קבועים, והגבאי החדש דבהכנ"ס והמשועבדים דבהכנ"ס והעומד לסגן כל השנה כמנהגנו פה, וכן בעלי תפילות והתוקעים ביוםם, וכן בעזרת נשים הרבנים תחי' וגבאות בכל בית הכנסת ישמרו על מקומותיהם בן בראש השנה והן ביום הכיפורים... יעו"ש.

הרי לפנינו שלא מבטלים עזרת נשים בשביל הגברים, ואין דוחים נפשה מפני נפש.

אכן נראה דאולי שיש לדחות ראיה, בהקדם מעשה שהיה אצל מרן הגרא"מ שך.

איך אפשר לוותר על תפילתן של שבורות הלב?!

דהנה הצפיפות בישיבת פוניבז' בתפילות הימים הנוראים, היתה מן המפורסמות, ומרנן ראשי הישיבה נדרשו לעניין זה כמה וכמה פעמים. המצב הגיע עד כדי כך שלקראת הימים הנוראים של שנת תשנ"ב כבר אי אפשר היה להמשיך יותר במצב הרגיל, ובמהלך הדיונים הועלה רעיון לקצץ חלק מעזרת הנשים, ולהציב שם קיר, שחלקו האחד יהיה מיועד לבחורים, והחלק השני ימשיך לתפקד כעזרת הנשים.

למרות שהיה ברור שחלק מהנשים שהגיעו עד היום להתפלל בישיבה, לא תוכלנה להגיע יותר, סברו הוגי-הרעיון שהישיבה צריכה לפני הכל לדאוג לתלמידיה, ואם אין להם מקום, ואין שום פתרון אחר מניח את הדעת, עדיף לעשות כנ"ל. הרעיון התקבל פחות או יותר על דעת רוב הנוכחים, אבל ברור היה מראש שלפני היישום המעשי צריך לקבל על כך את אישורו של ראש הישיבה מרן הגרא"מ שך זצ"ל.

כאשר שמע הגרא"מ שך זצ"ל את הפרטים, ביקש לחשוב, ולאחר יומיים קרא לגבאי והודיע לו שהוא אינו מסכים להצעה זו בשום פנים ואופן. והסביר את דבריו: "בואו נעשה חשבון, מי הן הנשים המגיעות בעיקר לעזרת הנשים כדי להתפלל בימים הנוראים; הרי אמהות המטופלות בילדים אינן יכולות להרשות זאת לעצמן, ואם כן מי שמגיע בעיקר הן או נשים שלא זכו להיפקד בזש"ק, או רווקות מבוגרות שעדיין לא נישאו, וגם נשים מבוגרות.

התפילה שלהן, של שבורות-הלב הללו, הרי באה מתוך הלב, ומן הסתם הן מוזילות דמעות כמים בתפילותיהן, ומסוגלות להבקיע שמים, ואם כן, אמר מרן זצ"ל, כל הישיבה שלנו זקוקה לתפילות הללו, וכיצד אפשר למונען מלבוא?!"

עד כאן המעשה ששמעתי, ולכאורה זה מזכיר ממש את הנהגת הרע"א שלא ביטלו את העזרת נשים.

חילוק בין הימים הנוראים לכל שבתות השנה

אכן נראה שיש חילוק גדול בין מקרים אלו לנידוננו, שהרי מרן הגרא"מ שך ביאר באר היטב את אשר קורה בעזרת נשים בימים נוראים ומי מגיע לשם באותם ימים, וממילא מובן למה אין לבטל את הנשים השבורות לב מלהתפלל, כי בתפילות של הימים הנוראים הנשים בוקעות שערי שמים בדמעות ותחנונים, ואי אפשר למנוע מהם מלהגיע לבית הכנסת, לזעוק בבכייה לבוראן על ישועתן וישועת

ישראל, כי דווקא בתפילה בציבור בבית הכנסת [עם אמירת הסליחות י"ג מידות והפיוטים] ירגישו התעוררות מיוחדת בתפילתן.

אכן כל זה בימים הנוראים, אבל בתפילות של כל השנה, שמי שמגיעה אינה דוקא השבורת לב וכיוצא בזה, [ואדרבה אוסר לבכות בשבת] אלא שכל אשה שמסתדר לה מגיעה להתפלל, יש לדון האם יש זכות גם לנשים אלו לדרוש להישאר במקומן ולדחות את הגברים להתפלל בבית.

עדו יעויין בתרומת הדשן (סימן קלב, הו"ד ברמ"א או"ח סו"ס פח) שבימים הנוראים התפילה בבית הכנסת נחוצה מאוד עבור הנשים, והכניסה לבית הכנסת בזמנים אלו עושה להן נחת רוח, ולכן אף נשים שמקפידות שלא ללכת לבית הכנסת כל השנה כשאינן טהורות, יכולות ללכת בימים נוראים, יעו"ש, ואם כן יש למנוע מהנשים עגמת נפש זה, שלא יוכלו להתפלל בבית הכנסת בימים הנוראים.

חילוק נוסף אפשר לומר בין ימים נוראים לעניננו, שכידוע התפילות בימים נוראים הם רק שלושה ימים, וממילא לשלושה ימים יוכלו הגברים להסתדר על ידי שיארגנו מנין בבתים. [ומה שתפילה מרוממת יותר בבית הכנסת, סברא זו וזכות זו שייך גם לנשים, וכל מה שאנו דנים הוא מצד שגברים מחוייבים בתפילה יותר, ולא מצד ההרגש של מקום מרומם יותר] משא"כ בעניננו שמירי על תקופה לא מוגבלת ואף אחד לא יודע מתי יגמר המגפה, אולי אין זכות לסלק את הגברים לזמן בלתי מוגבל מלהתפלל בבית כנסת.

יש שטענו שאין ענין שנשים יבואו לבית הכנסת

והנה היו כאלו שטענו שבודאי יש לדחות את הנשים, מכיון שמי אמר שיש ענין שנשים יבואו לבית הכנסת כל השנה, [אמנם בימים נוראים כבר נתבאר שכן, אבל להביא ראיה מימים נוראים לכל השנה], ואמנם יש להן זכות לבוא, אבל אין להן זכות לדחות גברים כאשר אין בזה בכלל ענין שיבואו.

והנה היו כאלו שרצו להביא ראיה שהן לא צריכות להגיע מאגרת הגר"א, שכתב לאשתו: ובתך לא תלך לבה"כ של נשים, כי שם רואה בגדי רקמה וכיוצא ומתקנאת ומספרה בבית ובוה יבאו ללה"ר ולד"א, אלא כל כבודה בת מלך פנימה.

הרי שעדיף שלא יהיה עזרת נשים.

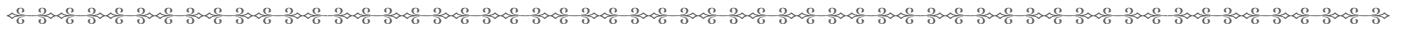
אכן בודאי שאין ללמוד משם לעניננו, שהרי שם מבואר שלאשתו לא אמר שלא תלך, אלא אמר לה להתבודד שם ולהיזהר מלשון הרע וכו', הרי שרצה שהיא כן תלך ורק על הבנות הזהיר.

הדין ודברים בשאלת הברית יעקב

והנה יש לדעת שכבר היה לעולמים ויכוח דומה, דהנה בשו"ת ברית יעקב (ליבשיץ, סימן ח), דן בענין ויכוח שהיה בנושא של בניית בית כנסת של נשים צמוד לגברים, והיו הרבה טענות לכאן ולכאן.

והיו כאלו שטענו שאין לעשות כן מכמה טעמים, א. אין לשנות ממה שהיה לפני כן כבר שבעים שנה, שלא היה עזרת נשים. ב. טענו שהנשים יסתכלו על הגברים והגברים על הנשים. ג. עוד טענו המתפללים שלא מסתדרים עם הנשים בגין הרעש שיגיע מהעזרת נשים יפריע לתפילה.

וכנגדם טענו המצדדים בעד הנשים, א. מה שלא היה זה לא אומר שלא יהיה בעתיד. ב. לגבי ההסתכלות יעשו ויילונות שקופים אטומים שלא יראו דרכם. ג. ולגבי הרעש, הם ישתיקו את הנשים שלא ירעישו, והשאלה הגיעה לברית יעקב להכריע.

כופים זה את זה לבנות בית כנסת

ובתחילה ציין לתוספתא (ב"מ פרק יא הלכה כג): כופין בני העיר זה את זה לבנות להן בית הכנסת ולקנות להן ספר תורה ונביאים, וכן נפסק בשו"ע (או"ח סימן קנ), והסתפק שם אם דין זה שכופים על בית כנסת נאמר גם על עזרת נשים או לא.

וציין לדברי הרמב"ם (פי"א מתפילה ה"א) שכתב: כל מקום שיש בו עשרה מישראל צריך להכין לו בית שיכנסו בו לתפלה בכל עת תפלה ומקום זה נקרא בית הכנסת, וכופין בני העיר זה את זה לבנות להם בה"כ ולקנות להם ספר תורה ונביאים וכתובים.

דמשמע מלשונו שכל הכפיה היא רק בעשרה גברים שמחוייבים בתפילה בציבור, וממילא נשים שלא חייבות בתפילה בציבור לא כופים עבור בניה עבורן.

אלא שהוא דוחה ראיה זו, שהרי מבואר ברמב"ם שכופים גם עבור כתובים, והרי אין הפטרה בציבור בכתובים כלל, ועל כרחק שעיקר הכפיה היא בשביל ביטול תורה ותפילה.

וממילא מכיון שגם נשים חייבות בתפילה דרחמי נינהו, ממילא יש לכפות גם עבור בית כנסת לנשים.

ראיות שבימי חז"ל נהגו הנשים ללכת לבית הכנסת

והוא האריך להביא כמה וכמה ראיות מחז"ל, שלמעשה הרגילות היה בימי התנאים ואמוראים שהנשים היו הולכות לבית הכנסת להתפלל, ויש להן מצוה להתפלל שם, וכמו המבואר בסוטה (דף כב ע"א) [שם נאמר: אמר רבי יוחנן: למדנו קיבול שכר מאלמנה, דההיא אלמנה דהואי בי כנישתא בשיבבותה, כל יומא הות אתיא ומצלה בי מדרשיה דר' יוחנן, אמר לה: בתי, לא בית הכנסת בשיבבותך? אמרה ליה: רבי, ולא שכר פסיעות יש לך? (דההיא אלמנה, דהואי בי כנישתא בשיבבותה, שהיה בית הכנסת בשכנות לה). אבל היא לא התפללה בבית הכנסת שהיה בשכנות לה, אלא כל יומא, הות אתיא, היא היתה באה בכל יום, ומצלה ומתפללת, בבי מדרשיה דרבי יוחנן. אמר לה רבי יוחנן: בתי, וכי לא בית הכנסת בשיבבותך? הרי יש בית הכנסת בסמוך לביתך, ומדוע את באה להתפלל בבית מדרשי, המרוחק ממקומך? אמרה ליה: רבי! וכי לא שכר פסיעות יש לך, על הליכתי מרחוק כדי להתפלל!], ובעוד סוגיות.

ג. כגון, המבואר בירושלמי (סוטה פ"א ה"ד) וז"ל: רבי זבדיה תנניה דרבי לוי הוה משתעי הדין עובדא היה מספר את המעשה הבא רבי מאיר הנה זליף דריש בכנישתא דחמתא כל לילי שובא ר' מאיר היה נוהג לדרוש בכל ליל שבת בבית כנסת של חמת ונהה תמה תדא איתתא לליפה שמיצה קליה והייתה שם אישה אחת שהייתה נוהגת לשמוע את דרשותיו חד זמן עני דריש אלת פעם אחת האריך ר' מאיר בדרשתו בעית מיעול לבייתה ואשפחה בוצינא מיטפי רצתה להכנס לבייתה וראתה שהנר כבה אמר לה בעלה, הן הריית שאל אותה בעלה היכן היית? אמר לה ליה מישמעא קליה דדרושא אמרה לו, שמעתי את הדרשה אמר לה מקף נכף דלית ההיא איתתא עללה להקא לבייתה עד זמן דהיא אזלה ורקקה גו אפוי דדרושא כמו אדם שנשבע כך וכך יבוא עלי שלא תיכנסו לבית עד שתירקי בפניו של הדרשן.

צפה ר"מ ברוח הקודש ועבד גרמיה חשש בעייניה צפה ר' מאיר ברוח הקודש מה שבעלה אמר לה, עשה עצמו כמי שעינו כואבת לו אמר, כל איתתא דנדעה מילחוש לעיינה תיתי תילחושי כל היודעת ללחוש על העין תבוא ותלחוש. והוא ידע שהלחישה נעשית ע"י יריקה. אמרין לה מגירתא אמרו לה שכניה הא ענייתך, תיעלין לבייתך עבדי גרמיה לחשה ליה ואת רקקה גו עייניה הנה ענייך, כנסי לביתו של ר' מאיר עשי עצמך שאת לוחשת לו, ותירקי לו לתוך עינו. אפת לגביה באה אצל ר' מאיר אמר לה, חכמה את מילחוש לעיינא? האם חכמה את ויודעת ללחוש בעין? מאימתיא עליה, אמר לה ליה לא מרוב פחד ממנו אמרה לו, לא, איני יודעת אמר לה, ורוקקין בגייה שבע זימנין והוא טב ליה אמר לה ר' מאיר, אם תירקי בפני שבע פעמים, יהיה טוב לי מן דרקקת אחרי שרקקה אמר לה ר' מאיר אמר לאותה אישה אזלין אמרין לבעליך, חד זמן אקרת ליה והיא רקקה שבעה זימנין לכי אמרי לבעלך, אתה אמרת לי לירוק פעם אחת, ואני רקקתי שבע פעמים.

אמרו לו תלמידיו, רבי, כך מבזין את התורה? אילו אמרת לך אילו הייתה מספר להו, וכי לא הונון מיייתי ליה ומלקין ליה ספסליה ומרציין ומרצייה ליה לאיתתיה? וכי לא היינו מביאים את הבעל ומלקים אותו על הספסל עד שהיה מתפייס ומתרצה עם אשתו? אמר לון אמר לתלמידיו ולא יהא כבוד מאיר כבוד קונו! ומה אם שם הקודש שנקתב בקדושה אמר הכתוב שיימחה על המים בשביל להטיל שלום בין איש לאשתו, וכבוד מאיר לא כל שכן! ע"כ, הרי שנשים היו מגיעות לבית הכנסת.

על פי כל הנ"ל אסור למנוע עזרת נשים מבית הכנסת

והעלה הברית יעקב, דממילא, מכיון שנשים חייבות בתפילה, ומצינו בחז"ל גם שכך נהגו, הרי שהמונע זאת מהן נחשב למנוע רבים מלעשות מצוה.

ולגבי הטענה שיהיה הרבה רעש, ברור שגם זה לא טענה, שהרי אם ירצו להרחיב את בית הכנסת בודאי שאין למנוע זאת מהטענה שיהיה הרבה רעש, והמונע זאת הוא בכלל המונע את הרבים מלעשות מצוה, דלא גרע מרעש של תינוקות בית רבן שאין בזה טענת רעש כיון שזה מצוה.

ולכן העלה הברית יעקב שיש לכפות לבנות בית הכנסת לנשים.

ולכאורה יש ללמוד שכל שכן עניננו, שכבר היה לנשים מקום בעזרת נשים, שהלוקח מהן את המקום הרי זה מונע את הרבים מלעשות מצוה, ואין רשות לקחת את העזרת נשים מהנשים.

חילוק בין ימי הברית יעקב לימינו

אלא שאפשר דיש לדחות את הראיה מדברי הברית יעקב, שיתכן שכל דבריו לא נאמרו בימינו, דהנה בתוך דבריו הוא מבאר מדוע אסור למנוע את העזרת נשים, מפני שכל המונע זאת נחשב למונע את הרבים מלעשות מצוה, שאם לא יבואו לבית הכנסת הן לא יתפללו כלל, והן הרי מחוייבות בתפילה, וממילא אסור למנוע זאת מהן.

אכן נראה שכל זה בימיהם, שלא היו בני ספר בית יעקב לבנות, וכן לא היו הרבה ספרים וסידורים יפים וברורים, אבל כיום שכל בת הולכת לבית יעקב ומתחנכת להתפלל, ומקבלת סידור יפה, והמציאות הוא שבאמת נשים שלא מתפללות בבית הכנסת מתפללות בבית, ולא תמצא אחת שלא תתפלל בגלל שלא יכולה לבוא לבית הכנסת, אם כן אין ראיה ברורה ומוכרחת שכופים זה את זה לבנות גם בית כנסת לנשים בימינו, וצ"ע.

האם אפשר לקחת להן את העזרה בימינו

אמנם מה שיש לדון הוא, שאפילו אם נקבל את החילוק הנ"ל, ולומר שבימינו לא כופים זה את זה לבנות בית כנסת לנשים, [וכמובן זה גם צ"ע] מכל מקום כל זה בלכתחילה, שלא כופים בניית עזרת נשים.

אך אחרי שהמקום כבר שייך לנשים, אולי אין זכות לקחת מהן את המקום, ואין לדחות זה מפני זה.

אך אולי יתכן לומר שלכתחילה בנו בית כנסת שיהיה מקום לכל הגברים וגם לנשים, אבל הכל היה דעת כן שיהיה מקום לכל הגברים, וכשאינן מקום לכולם, ברור שהם קודמים לנשים כי הם מחוייבים בתפילה בציבור משא"כ נשים.

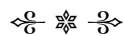
ויש להוסיף ולטעון שהרי הדין הוא שכופים זה את זה לבנות בית כנסת, ואם כן יש שעבוד על כל אחד ואחד מבני העיר לדאוג שיהיה בית כנסת לכולם, ומכיון שהעלנו צד רחוק שכיום לא כופים לבנות עזרת נשים עכ"פ במשך כל השנה [בימים נוראים אולי כן] אם כן אולי יש לכפות את הנשים לאפשר את

ובילקוט שמעוני (פרשת עקב רמז תתעא) נאמר: אמר ר' אחא בר חנינא מאי קראה אשרי אדם שומע לי לשקוד על דלתותי יום יום [וכתיב בתריה כי מוצאי מצא חיים], מעשה באשה אחת שהזקינה הרבה ובאת לפני רבי יוסי בן חלפתא אמרה ליה רבי הזקנתי יותר מדאי ומעכשיו חיים של נוול הם שאיני טועמת לא מאכל ולא משקה ואני מבקשת להפטר מן העולם, א"ל מה מצוה את למודה לעשות בכל יום, א"ל למודה אני אפילו יש לי דבר חביב אני מנחת אותו ומשכמת לבית הכנסת בכל יום, א"ל מנעי עצמך מבית הכנסת שלשה ימים זה אחר זה, הלכה ועשתה כן וביום השלישי חלתה ומתה, לכך אמר שלמה אשרי אדם שומע לי וגו' מה כתיב אחריו כי מוצאי מצא חיים, מפני מה בניס מתים, פליגי בה רבי חייא בר אבא ורבי יוסי חד אמר בעון מזווה וחד אמר בעון בטול תורה, מאן דאמר בעון מזווה קסבר מקרא נדרש לפניו ולא לפני פניו דכתיב וכתבתם על מזוזות ביתך וסמית ליה למען ירבו ימיכם, יעו"ש בברית יעקב שהביא עוד מדרשים להוכיח זאת.

המקום תפילה לגברים, ובפרט שכל אשה משועבדת לבעלה שיהיה לו מקום בבית הכנסת, וממילא על האשה לדאוג לבעלה וכן כל אשה ואשה, וממילא העזרת נשים במשך השנה [לא כולל ימים נוראים] יהיה בחזקת הגברים, וצ"ע.

סיכום

בתפילות הימים הנוראים אי אפשר למנוע את הנשים מלהתפלל ולזעוק לה' יתברך בתחינה בעזרת הנשים. אולם בשאר ימות השנה נראה להורות שהאנשים המחוייבים בתפילה בציבור ובבית הכנסת, קודמים לנשים, והם יתפללו בעזרת הנשים. ויש לתלות מודעה בפתח בית הכנסת, ובה להתנצל ולבקש מהנשים הצדקניות בלשון עדינה, שלאור המצב עזרת הנשים תשמש כהיכל תפילה נוסף לגברים.

שלח הזמנה שקיבל מראובן לשמעון לעשות שלו', ושמעון שילם, אך ראובן לא התפייס

שאלה

מעשה ביהודה שיש לו שני ידידים, ראובן ושמעון. שנים רבות היו ראובן ושמעון ידידים טובים, ולאחרונה התגלע ביניהם סכסוך שגרם לניתוק מוחלט של היחסים ביניהם, והדבר מאוד כאב ליהודה.

לפני מספר שבועות קיבל יהודה מראובן הזמנה לחתונת בתו. הוא בירר בדרך כלשהי אם ראובן שלח הזמנה לשמעון, ונודע לו שהוא לא הזמינו. החליט יהודה על דעת עצמי לקרב ביניהם. מה הוא עשה - שלח את ההזמנה שקיבל, לשמעון, בשמו של ראובן. שמעון שמח מאוד לקבל את ההזמנה, והחליט שזו ההזדמנות להחזיר את הידידות ביניהם.

הוא אכן הגיע לחופה, וראובן היה מופתע מאוד לראות את שונאו מגיע לשמחתו, ללא הזמנה. ראובן קיבל את שמעון ביבושת, ועדיין שמר לו טינה בליבו. ובחלוף יומיים, שמעון [שעדיין אינו יודע שיהודה עומד מאחורי הזמנתו לחתונה], צלצל ליהודה וסיפר לו בצער, שכה חפץ היה להחזיר את הידידות בינו לבין ראובן "הגעתי אפילו לשמחתו והנחתי במעטפה כמתנה אלף שקלים! ומשום מה הוא אינו מוכן להתפייס...". [שמעון סח ליהודה את הדברים לתועלת, כדי שאולי יוכל לשמש כמגשר בינו לבין ראובן]. יהודה פנה לראובן על מנת לנסות להשכין שלום בין השניים, אבל הלה אטם את אוזנו ולא הסכים כלל לדון בעניין.

כעת חושש יהודה לנפשו, כי התברר שבגללו שמעון הוציא כסף בטעות מתחת ידו, שהרי אילו היה יודע שראובן לא שלח לו הזמנה, בוודאי שלא היה מגיע לשמחתו ולא היה נותן לו מתנה. ונפשו בשאלתו, האם קיים עליו חיוב כלשהו מחמת גרימת ההפסד הכספי לשמעון?

תשובה

מדברי הנתיות המשפט (סימן רצא ס"ק יד) משמע שהעושה פעולה לטובת חברו, וחברו ניזוק חייב לשלם.

שכתב שם שאם ילך ראובן לבית שמעון, ויקח מעות של שמעון ויקברם בקרקע, אף שכיון ראובן בלבו לטובת שמעון כדי שלא יגנבו, ושכח ראובן מקום הקבורה, ודאי חייב ראובן לשלם, כיון שעשה מעשה בחפץ של ראובן, ועל ידי מעשיו ניזוק חפץ שמעון, הרי שראובן מזיק גמור הוא.

אמנם בספר מקור חיים (מהגאון סאנלוביץ סימן כט) חלק על כך כתב שפטור, וראיה לכך מדברי השו"ע (חוי"מ סימן רצב ס"ו) שכתב המטלטל חבית ממקום למקום ושברה, אם טלטלה לצורכה, בין שנשברה

מתוך ידו בין שנשברה משהניחה פטור, ומדברי הסמ"ע משמע שפטור אף אם נשברה בפשיעה, שהעושה פעולה לטובת חברו פטור.

גם בעניננו זה ששלח לשמעון את ההזמנה, הזיק לשמעון, כיון ששמעון צירף סכום כסף כנהוג, והשנאה גדולה מאוד מראובן לשמעון, נמצא שגם לשמעון להוציא אלף שקל לשוא.

ואפילו אם נחשיב את פעולת משלוח ההזמנה לגרמא, הרי גם גרמא חייב בדיני שמים, ובפרט דיתכן שזה נחשב לגרמי, שהרי שמעון ציפה להזדמנות להתפייס, והרי המנהג הוא שמי שמוזמן לחתונה נותן מגנה הגונה ובפרט כשרוצה להתפייס.

הרי שלמעשה יהודה שהשתדל לעשות שלום, עשה את ההיפך, ולא רק שראובן לא קיבל יפה את שמעון, אלא אף לקח אלף שקל, ויהודה לא העריך נכון את עומק השנאה.

כל זאת בימים כתיקונם, אבל אם אירע דבר זה בימי מגיפת הקורונה, שהלבבות היו שבורים וכל משפחה דאגה שחלילה הדבר לא יבא לביתו, ויש להניח שגם שמעון דאג לנפשו, יתכן שיהודה פטור מלהשיב את אלף השקל, שהרי כתב הגר"ח פלאגי (רפואה וחיים פ"ה אות עו): מאד יש להתרחק ממחלוקת בכל הימים, ובפרט בזמן המגיפה בר מינן, יש להזהר שלא יהיה מחלוקת עם שום נברא, כי המחלוקת הוא דבר מסוכן, ומי שיש לו דעת יוותר משלו בין בגופו ובין בממונו, ויצא הפסדו בשכרו, שיהי' לו שכר טוב בעולם הזה ובעולם הבא, כי היה אוהב שלו' ורודף שלום, עכ"ל.

ולפי זה יתכן שאם יהודה מבין ששמעון מחפש הגנה להינצל מהמגפה, יתכן שהיה מסכים להפסיד אפילו אלף שקל, אפילו מספק, ובכה"ג פטור יהודה לשלם לשמעון.

ויעוין עוד בשקלים דף ג ע"ב (פ"א ה"ג), שכתוב שם אין ממשכנים את הכהנים מפני דרכי שלום. וכתב התפארת ישראל (ס"ק כא) דכהנים חייבים מן הדין לתת מחצית השקל, ובכל זאת אין ממשכנים אותם, דלא ליתי לאינצויי. ויעוין בתוספתא בשקלים (פ"א ה"ב): משל באחד שעלתה לו מכה ברגלו, והיה הרופא כופתו והיה מחתך בבשרו בשביל לרפאותו, כך אמר המקום משכנו את ישראל על שקליהם, כדי שיהיו קרבנות קרבים מהם. ובכל זאת לא היו ממשכנים את הכהנים, שלא ליתי לאינצויי.

הרי ששנאה מאוד המחלוקת, והרי מטרת המחצית השקל היא, "ולא יהי' בהם נגף" ועל ידי המחלוקת, יהי' ח"ו נגע. ונאמר עוד בשקלים (פ"ג ה"ב) "ומצא חן ושכל טוב בעיני אלוקים ואדם".

לכן אם היה צד גדול שעל ידי אלף שקל יהיה שלום בזמן המגיפה, כדאי לאדם להפסיד אלף שקל כדי לנסות להשיג שלום, ויהודה פטור מלשלם לשמעון, כי גם שמעון מרוצה ממה שעשה, וצ"ע.

נדר הון רב להינצל מהקורונה והעני מכך

שאלה

מעשה ביהודי שחלה במחלת הקורונה ל"ע באופן קשה מאוד, וחשש מאוד לנפשו, ונדר נדר לה' שאם יבריא יתן חצי מליון דולר [שזה כל רכושו] לצדקה לבני תורה. הקב"ה ראה בצרתו, ושלח לו את המלאך רפאל ובס"ד הוא נרפא כליל.

והנה לאחר שהוא קיים את נדרו, וחילק כמעט את כל רכושו לבני תורה, הבחינו הת"ח שאדם זה מתנהג כמו אחד העניים, ולאחר בירור העובדות נודע להם שלאחר שנתן את רוב רכושו לצדקה, הוא עצמו עני

מרוד ובקושי יש לו לחם לאכול. הם רצו להחזיר לו את הכסף שהוא נתן להם, אבל הוא לא הסכים לקבל מהם את הכסף בחרה, בטענה שהוא ניצל ממות לחיים רק בזכות הצדקה שהוא נתן להם.

וכעת שואלים התלמידי חכמים, מה ההנהגה הראויה לעשות בכסף שהוא קיבלו?

תשובה

נראה שראוי שהם יתנו את הכסף לקופת העיר [וכיוצא בה] יקבלו את הכסף, והם יתנו את הכסף לבעלים הראשונים מדין צדקה, וזוהי העצה הטובה יותר, שבזה הנודר יקיים את נדרו באופן מושלם, וגם המתיר לא נכנס לחשש של 'מתיר נדרי צדקה בעת צרה', ומצד שני הנודר יקבל את כספו ולא יעני מהצדקה, וכדלהלן:

לעשיר שירד מנכסיו מותר לתת הרבה צדקה

ובתחילה נציין שמותר לקופת צדקה לתת לו סכום גדול, למרות שזה הרבה יותר ממה שרגילים לתת לאחרים, ולמרות שיש בזה יותר מכדי פרנסת עני רגיל, וכמבואר בשו"ע (סימן רנ"א): כמה נותנין לעני, די מחסורו אשר יחסר לו. כיצד, אם היה רעב, יאכילוהו. היה צריך לכסות, יכסוהו. אין לו כלי בית, קונה לו כלי בית. ואפילו אם היה דרכו לרכוב על סוס ועבד לרוץ לפניו כשהיה עשיר, והעני, קונה לו סוס ועבד. וכן לכל אחד ואחד לפי מה שצריך, יעו"ש.

והוא הדין בעניננו, שאדם זה היה עשיר והעני, יש לתת לו קרוב למה שהיה רגיל בו לפני הצדקה שנתן.

ראיה שצריך להחזיר את הכסף למי שהיה ראוי לקבלו

והנה מצינו קצת כעין זה, שיש לתת את הכסף למי שהיה ראוי לקבלו, בב"ב (דף קל"ג ע"ב) שם נאמר: ת"ר מעשה באדם אחד שלא היו בניו נוהגין כשורה עמד וכתב נכסיו ליונתן בן עוזיאל מה עשה יונתן בן עוזיאל מכר שלישי והקדיש שלישי והחזיר לבניו שלישי בא עליו שמאי במקלו ותרמילו א"ל שמאי אם אתה יכול להוציא את מה שמכרתי ומה שהקדשתי אתה יכול להוציא מה שהחזרתי אם לאו אי אתה יכול להוציא מה שהחזרתי אמר הטיח עלי בן עוזיאל הטיח עלי בן עוזיאל [כלומר השיבני דרך בזיון ונצחני ומלתא דבדיחותא הוא].

הרי לפנינו שאמנם רבי יונתן קיבל את הכסף, כי הנותן נתן לו את הכסף במתנה גמורה, ולא היה מסכים לקבלו בחזרה, אמנם מכיון שהיה מוטל על האב להוריש את נכסיו לבנו [אפילו כשלא נוהג כשורה, כמבואר בגמרא שם], לכן יונתן בן עוזיאל נתן את הכסף למי שהוא היה ראוי לו, דהיינו לבנו של הנותן.

והוא הדין בעניננו, אדם זה שחלה, אמנם היה ראוי לו לידור צדקה כדי להירפא [וכמבואר בשו"ע (יו"ד סימן רג"ה) י, אבל אסור לתת צדקה בשיעור כזה שהוא יעני, שזו היא תקנת אושא בכתובות (דף נ"א) שלא לבזבו יתר מחומש, שמא יצטרך לבריות, ומאחר שהוא עבר על כך בשוגג, מחמת הבהלה מהמחלה, הרי שההנהגה הראויה היא, שהצדקה תחזיר לו את הכסף מדין צדקה, וכמו שהתנהג יונתן בן עוזיאל.

ויש להוסיף על כך, שהרי מבואר בשו"ת המהרי"ל (סימן עו) שבעבורי אחסנתא האיסור הוא רק על הנותן, אבל אין על המקבל איסור, יעו"ש, ואם כן יונתן בן עוזיאל לא עבר שום איסור בקבלת הכסף, ובכל זאת הוא נתן את הכסף במתנה גמורה ליורשים, כי הם אלו שהיו צריכים לקבל את הכסף, ומכאן נלמד לעניננו, שעל המקבלים מוטל לדאוג שהכסף יגיע בחזרה לנותן, ומצוה זו מוטלת גם על גבאי הקופת צדקה, שזוהי הצדקה הראויה לעשות בכסף זה, שניתן לצדקה בשגגה שלא על פי דין תורה.

ד. יעוין במש"כ התוס' בחולין (דף ב' ע"ב ד"ה אבל) שכתבנו בשם המדרש: וידר יעקב נדר לאמר - לאמר לדורות, שיהיו נודרים בעת צרה.

ראיה שעם הצדקה עושים את המטרה העומדת לפניך

עוד יש לציין לגמרא בבבא קמא (דף ק"ז ע"ב): ההוא גברא דהוה מפקיד גביה ארנקא דפדיון שבויים, סליקו גנבי עילויה, שקלה יהבה ניהלייהו, אתא לקמיה דרבא, פטריה, א"ל אביי והא מציל עצמו בממון חבריו הוא, א"ל אין לך פדיון שבויים גדול מזה, יעו"ש.

הרי לפנינו שאם באו לגנוב מאדם כסף של פדיון שבויים, מותר לו לתת את הכסף לגנבים, כי גם זה בכלל פדיון שבויים, ואנחנו לא אומרים שצריך לשמור את הכסף לשבויים אחרים, או שבויים שיותר נזקקים, אלא אנו אומרים שכאשר הכסף של פדיון שבויים גורם לאדם להיכנס למצוקה, צריך להשתמש בכל הכסף לפדות דוקא אותו.

והוא הדין בעניננו, מאחר והכסף הזה גרם לעשיר לרדת מנכסיו, הרי שצריך להשתמש בכסף זה להעמיד אותו על הרגלים, ומטרה זו קודמת לכל המטרות של הצדקה בכסף זה.

כשלא רוצה לקבל את כספו מצוה להערים עליו

ואין לחלק ולומר שדוקא בב"ק שהאדם עצמו נתן את הכסף של פדיון שבויים לגנבים, אנו אומרים שבדיעבד עשה כדין, אבל בעניננו שהעשיר אמר שאינו רוצה את הכסף בחזרה, שאין לדאוג לו.

שהרי מבואר בכתובות (דף ס"ז ע"ב): תנו רבנן אין לו ואינו רוצה להתפרנס נותנין לו לשום הלואה וחוזרין ונותנין לו לשום מתנה דברי רבי מאיר וחכמים אומרים נותנין לו לשום מתנה וחוזרין ונותנין לו לשום הלואה לשום מתנה הא לא שקיל אמר רבא לפתוח לו לשום מתנה, יעו"ש.

הרי שגם כאשר האדם הנזקק מסרב לקבל את הצדקה הראויה לו, מצוה עלינו להערים ולתת לו הכסף בערמה, כדי לדאוג למחסורו.

צדקה ומשפט

והנה נאמר בסנהדרין (דף ו' ע"ב): בדוד הוא אומר 'ויהי דוד עושה משפט וצדקה', והלא כל מקום שיש משפט אין צדקה וצדקה אין משפט, אלא איזהו משפט שיש בו צדקה... דן את הדין זיכה את הזכאי וחייב את החייב, וראה שנתחייב עני ממון ושלם לו מתוך ביתו זה משפט וצדקה, משפט לזה וצדקה לזה, משפט לזה שהחזיר לו ממון, וצדקה לזה ששילם לו מתוך ביתו, יעו"ש.

הרי שדוד המלך, ביושבו על כסא דין, פסק את הדין לאמיתו, ולא ריחם על העניים, והוציא את כסף הנעשק מיד העושק, ומכל מקום מיד לאחר מכן הוא שילם מביתו לעני הנזקק, ומזה יש ללמוד לכל מקום, שלמרות שהדין אומר שצריך לקחת את הכסף של העני, וכמו אחד שנדר נדרי צדקה בעת צרה ומפחד להתיר את נדרו, שאפשר לקבל את הכסף, אבל יש מצוה לדאוג שהכסף יחזור אליו. ובעניננו שהכסף הגיע לקופת צדקה, בודאי מוטל על הגבאים להחזיר את הכסף לנודר זהו.

ה. יעוין בגמרא שם במעשה מובא לפני כן: ההוא גברא דהוה מפקיד ליה כסא דכספא סליקו גנבי עילויה שקלה יהבה להו אתא לקמיה דרבא פטריה א"ל אביי האי מציל עצמו בממון חבריו הוא אלא אמר רב אשי חזינן אי איניש אמיד הוא אדעתא דידיה אתו ואי לא אדעתא דכספא אתו.

ו. ומעשה שהיה בעשיר גדול שחזר מעסקא חשובה בחו"ל ובהיותו על המטוס הם נכנסו לכיס אויר, והיה זה הפעם הראשונה שהוא נתקל במצב כזה, והוא היה בטוח שהוא הולך למות, ומרוב לחץ הוא נדר מאה אלף דולר לקופת העיר, וכשנחת בארץ, נודע לו שהמניות שבהם היה כספו מושקע ירדו לטמיון, ובן רגע נהפך לעני גדול, ואין לו כל אפשרות לתת את הסכום הנ"ל מבלי ללוות כסף.

סיכום

מי שנדר בעת צרה סכום גדול מאוד לצדקה, ואם יקיים את נדרו הוא יעני מכך, על הקופת צדקה לקבל את הכסף, בתורת צדקה כדי לסייע בעדו לקיים את נדרו, ולאחר מכאן מוטל עליהם להשיב לו את הכסף מדין צדקה.

האם יש להימנע מלימוד בפלאפון בבית הכנסת מדין 'והייתם נקיים'

שאלה

בתקופת מגיפת הקורונה, בהרבה מוסדות לימוד מסרו שיעורים דרך הטלפון, וכן נהגו בהרבה חיידרים וישיבות, ומעשה שהיה בבחור צעיר שרצה לשמוע את השיעורים בבית הכנסת בין מנחה לערבית במנייד של אביו, אלא, שלפתע התעורר בשאלה: הן הציבור מסביב יראו אותו מאזין לפלאפון בתוך בית אלוקינו, ולא ידעו שלמעשה הוא עוסק בלימוד התורה ושומע את שיעורי המלמד שלו, והרי שנינו בשקלים דף ח ע"א (פ"ג ה"ב): אדם צריך לצאת ידי הבריות כדרך שצריך לצאת ידי המקום, שנאמר (במדבר לב) "והייתם נקיים מדה' ומישראל", ואומר (משלי ג) "ומצא חן ושכל טוב בעיני אלוקים ואדם", ואם כן אולי יש לו להימנע משמיעת השיעורים באופן זה?

תשובה

הנה באופן שיכול להוציא מארון הספרים את הגמרא או החומש בהם עוסק השיעור, ותוך כדי השמיעה להתבונן בספר שפתוח לפניו, פשוט שאין בעיה, כי אז אין בזה שום חשש של חשד, וכל מה שיש לדון הוא בשיעורים שאינם מתוך הספר, כגון שיחות מוסר או שאלות מרתקות בהלכה.

ונראה שגם באופן שאינו לומד מתוך הספר, יש להתיר להוציא ספר כלשהו, ולהעמיד פנים כאילו לומד גם מתוכו תוך כדי ההאזנה [אם אינו יכול ללמוד מתוכו מעט], ונראה שאין בכך משום ביזיון הספר, כי

אדם זה הלך לאחד הרבנים של קופת העיר, והוא הורה לו ללוות את הכסף, ולקיים את נדרו, ולאחר שקיים את הנדר, ונתן את הכסף לרב, הרב זכה בכסף עבור הקופה, ומיד החזיר לו את כל הכסף, בתוספת כמה אלפי שקלים משלו, וכמו שנאמר לגבי דוד המלך שהיה עושה 'צדקה ומשפט'.

ז. והנה יש לציין שיתכן שמעיקר הדין היה מותר לנודר להישאל על נדרו, ולמרות שהוא נדרי צדקה בעת צרה, וקיי"ל שאין להתיר נדרי צדקה ונדרי שגג בעת צרה, מכל מקום בעניננו היה יכול להישאל על נדרו.

דהנה כתב השלטי גיבורים (רפ"ג דשבועות) הנודר בעת צרה מחמירים עליו שלא להתיר נדרו. אמנם אם אין מצוה ואין נחת רוח להקב"ה בקיום נדרו מותר לישאל, ולכן מי שנדר בעת צרה שאם יצילהו הקדוש ברוך הוא ילך לארץ ישראל, וישב מיד לחו"ל לביתו, יכול לישאל עליו, דהא ליכא מצוה כלל ללכת לארץ ישראל על מנת לשוב, ודוקא לדור בארץ ישראל יש מצוה, דכי היכי דהציאה על מנת לשוב אין בה עבירה, כך הליכה על מנת לשוב אינה מצוה, עכ"ד.

ויתכן שהוא הדין בעניננו, שעל ידי זה שהוא נותן סכום כה גדול לצדקה, הוא ירד מנכסיו ויפול על הציבור, הרי שאין נחת רוח לקב"ה בנדר זה, ואולי אפשר להישאל עליו.

עוד יעוין במש"כ גיסי מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א בדרך אמונה (פ"ח ממתנות עניים סק"ג) בשם גדולי האחרונים שלמרות שבדרך כלל אין להתיר נדרי צדקה מכל מקום במקום שיש מצוה בהתרתו, כגון שהנודר נעשה עני או שלא יהיה לו שלום בית ע"י כן, או שצריך המעות עבור קרובו, מותר להתיר נדרו לכתחלה, יעו"ש. והוא הדין בעניננו שהוא צריך את הכסף לעצמו שלא יהיה עני, שמותר להישאל על הנדר.

אמנם למעשה במעשה זו לא היה נפ"מ בדין זה, מפני שאדם זה התעקש לתת את הכסף לבני תורה, ולא רצה להישאל על נדרו, [כי פחד ממה שנאמר שמי שמתיר נדרי צדקה יהיה בנדוי כמבואר ברדב"ז (ח"ד סימן קלד, הו"ד בפת"ש סימן רנח סק"ח)].

ובלאו הכי נראה, שהעצה שכתבנו טובה יותר, שבזה הוא גם מקיים את נדרו באופן מושלם, וגם המתיר לא נכנס לחשש של נידוי כלל, וגם הנודר יקבל את כספו בחזרה.

הדבר נעשה לשם לימוד התורה, ודומה הדבר למה שכתב המשנה ברורה (סימן קנד ס"ק לא): אסור להשתמש בספר להנאתו, כגון להגן בפני החמה, או כדי שלא יראה חבירו מה שעושה. אולם כשהשמש זורחת על הספר שלומד בו, יש להקל במקום הדחק להגן בספר אחר להיות לצל, כיון שאינו עושה להנאתו, אלא לצורך לימודו. וכן להניח ספר אחר תחת ספר שלומד בו כדי להגביהו, יש להתיר.

ואם אין לו את האפשרות הנ"ל, וכגון שבבית כנסת זה אין ספרים כלל, בכל זאת ילמד דרך הטלפון ולא יחשוש לחשד, כי אומנם צריך אדם לקיים ו'הייתם נקיים', אבל אם אינו יכול אל ימנע מלימוד התורה, כדי שהתורה לא תבטל חלילה!

התיישב לידו בבית הכנסת, והדביק אותו בקורונה, האם ישלם ריפוי

שאלה

בזמן מגיפה הקורונה, באחד הישובים שלא היו בו חולי קורונה, ראובן ישב בבית הכנסת, ולידו התיישב שמעון שהיה אורח מעיר אחרת, והגיע להשתתף בשמחת חתן, כשמעון התיישב לידו, ראובן שאלו, האם הוא בריא? והשיב שכן, ועל סמך כך המשיך ראובן לשבת במקום, ואח"כ ראובן חלה, ונתברר שנדבק משמעון שבאמת היה חולה באותו זמן.

האם שמעון חייב לשלם לראובן דמי ריפוי, ואת כל ההוצאות שהיו לו בנסיעות לבית חולים להיבדק, ושלאח"כ היה צריך לשכור דירה להיות שם בבידוד, [שכל עוד שראובן היה בריא, היה גר בבית בתו, וכעת נאלץ לעזוב דירתה ולגור לבד בדירה]?

תשובה

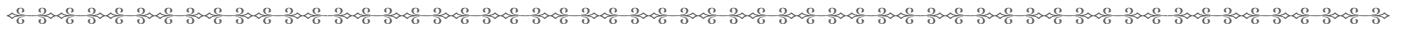
הנה לכאורה היה נראה פשוט שבכל ההוצאות שנגרמו לראובן מחמת כך שנדבק משמעון, אי אפשר לחייבו בדיני אדם אלא רק בדיני שמים, מפני שהוא לא הזיקו בדיניים אלא רק באופן של גרמא, וגם מה שהיה ראובן חייב לשכור דירה כדי להיות שם מבודד דמי השכירות גם גרמא, ופטור מדיני אדם, אולם חייב בדיני שמים.

וכמו כן נראה שאם ראובן, ובנו אליצור החתן, נדבקו משמעון, והתבטלה החתונה, ואליצור הפסיד את דמי האולם, גם אז שמעון לא חייב בדיני אדם, משום דהוי גרמא.

וה"ה אם אליצור הזמין קייטרינג, ומאחר ובטלה החתונה חייב לשלם דמי הקייטרינג, גם על זה שמעון פטור בדיני אדם.

אבל בדיני שמים יתכן שיצטרך לשלם על כל הנ"ל, דהיינו על הדירה ששכר ועבור האולם והקייטרינג, וכל כיוצא בזה. [ויש לציין שכל זה אם שמעון ידע שהוא חולה, או שהיה סיבה לחשוש לכך וכגון שהיו לו תסמינים של המחלה, אבל אם לא היה צריך לחשוש שהוא חולה, מסתבר שאין לחייבו בדיני שמים].

ונראה עוד שיש דברים ששמעון יהיה חייב גם בדיני אדם, וכגון אם התאכסן בדירת אחד התושבים, שאז יש לטעון שבטעות הוא קיבל את הדירה, דאילו היה המשכיר יודע ששמעון לא מרגיש טוב, הוא לא היה מכניסו לדירתו. וכמדומני שהמשכיר יוכל לדרוש משמעון דמים מרובים, כמה היה אדם מוכן להשכיר דירתו לחולי קורונה. [ויתכן שבזה יהיה חייב גם אם לא ידע מראש שהוא חולה, כי סוף סוף היה כאן מקח טעות].

יתכן שיש לחייבו מדין מעמיד בהמתו על קמת חבירו

אכן יתכן שיש צד שיהיה חייב בדיני אדם, וכמו שהארכנו בחשוקי חמד עמ"ס ב"ק (דף נו ע"א), וז"ל שם: חולה במחלת חצבת, שהרופאים אמרו לו תדע המחלה מאד מדבקת, ואפילו באויר אתה מעביר חיידקים, ולכן אסור לך לצאת מהבית כדי שלא תדביק בזה אנשים, החולה לא שמע לאזהרות הרופאים, וטייל בבתי מדרש, הלך להתפלל בבית הכנסת, וכן הלך לשמח חתנים וכלות, וכתוצאה 'ממצוות' אלו, הדביק הרבה אנשים, שלא היו יכולים לצאת מהבית, והפסידו ימי עבודה, האם חייב לשלם להם את הפסדם?

תשובה: לכאורה לא עשה מעשה בגוף הניזוק, ואפילו ברי הזיקא אם לא עשה מעשה בגוף הניזוק פטור, דאמרינן בבבא קמא (דף כו ע"ב) אמר רבה זרק כלי מראש הגג, והיו תחתיו כרים או כסתות, בא אחר וסלקן, או קדם וסלקן פטור, מאי טעמא בעידנא דשדייה פסוקי מפסקי גיריה. והרא"ש כתב בשם הר"י שהטעם שהמסלק פטור, משום דהוי גרמא בנזקין, כיון שלא עשה מעשה בגוף דבר הניזוק.

והנה אמרינן בגמרא בבא קמא (דף נו ע"ב) המעמיד בהמת חבירו על קמת חבירו חייב, מעמיד פשיטא, לא צריכא דקם לה באפה. והנה נחלקו הראשונים בטעם חיוב המעמיד, דעת התוס' שחייב משום שן ורגל, ודעת הרשב"א שחייב משום אדם המזיק, ולכאורה קשה בשלמא לדעת התוס' התורה חייבה בשן גם אם לא עשה מעשה בגוף הניזוק, אלא לדעת הרשב"א שחיובו משום אדם המזיק, מאי שנא מהמסלק כרים וכסתות, שפטור שלא עשה מעשה בגוף הניזוק.

ונראה להסביר על פי דברי החזו"א (בבא קמא סימן א סק"ז) שהסביר דהרשב"א שכתב דהוי אדם המזיק, היינו מדין אש, כלומר התורה חידשה שבאש אין צריך לעשות מעשה בגוף הניזוק, אבל המסלק כרים וכסתות, הרי אשו לא הזיק, אלא שסילק את המונע, ואי אפשר לחייבו אלא מדין אדם המזיק, ובזה יש לעשות מעשה בגוף הניזוק.

ובעניננו מי שיש לו מחלה המדבקת באויר, הרי זה כמו מעמיד בהמת חבירו על קמת חבירו, שהלכה ואכלה, ובריא הזיקא, והכא נמי היא בריא הזיקא, ולהרשב"א חייב מדין אדם המזיק, וכדבריו נפסק בשו"ע (סימן שצד ס"ג) וכמו הסבר החזו"א שהוא מדין אש.

וא"כ אם נחייב אותו משום אש, חייב לשלם לחבירו את השבת, כמו שפסק השו"ע (סימן תיח סי"ז) שאשו משום חיציו חייב לשלם ה' דברים, ונראה דהוי היזק ניכר, שהרי לאחר כמה שעות ניכר מיד שהוא חולה, וחומו עולה, ויש גם סימנים בגופו, והרי זה היזק ניכר. אלא שיש לבדוק כל מקרה לגופו, אם ודאי נדבק ממנו, ואם זה ודאי בריא הזיקא כמו מעמיד בהמת חבירו על קמתו. ואולי נחשב להיזק שאינו ניכר, וצ"ע, ע"כ דברינו שם.

ולכאורה גם בעניננו יש לדון, דיתכן שחייב מדין מעמיד בהמתו על קמת חבירו, ויתכן שבלאו הכי פטור מדין היזק שאינו ניכר.

זהירות מביאה לידי נקיות

והנה נאמר בשקלים דף ט ע"ב וכן היה רבי פנחס בן יאיר אומר: זריזות מביאה לידי נקיות, ופירש קרבן העדה, זריזות הזריז בצוות לעשותן כהוגן, ומרחיק מעצמו כל דבר שיוכל לבא על ידו לעבירה, מביא את האדם שהוא נקי בעשיותיו ומעבירות שבידו, עכ"ל.

מבואר כאן, שאדם צריך להיות זהיר וזריז במצוות שעושה, כדי שלא יהיה בהם כך שמץ חטא, ואילו היה שמעון זהיר וזריז במצוות, היה נשאר בביתו, הוא לא היה מגלגל עצמו ברשת של עבירות ונזק הרבים.

שידך זוג מבוגרים וגרם שישתדכו ילדיהם

שאלה

מעשה בשדכן, שהציע לראש ישיבה בזיווג שני, מנהלת של בית ספר בית יעקב, והשידוך עלה יפה יפה. והנה לראש הישיבה היו בנים מופלגים בתורה, ולאשה היו בנות צנועות ומוכשרות, הבנים למדו בישיבות, ואחת לשלש שבועות באו הבית, וכולם ראו נחת רב מהבנים והבנות, כשהבנים היו באים הביתה, היה קול תורה בוקע בבית, והבנות עוזרות לאמא לקבל את הבנים ביקר ותפארת. ומבלי אומר ומבלי דברים עלתה מאליה בפני ההורים השידוך בין הבן הבכור היתום, לבת הבכירה היתומה.

לא היה צריך לשכנע את הצדדים שהם זוג מן השמים, מתאימים בהשקפה תאום מלא בין המחוננים האבא והאמא הדגולים, ובס"ד מיד נשתדכו ונשאו.

והנה כעת הגיע התור של השדכן, הוא דופק בדלת ואומר למחוננים היקרים, כאשר הצעתי לכם את השידוך, חשבתי גם על בניכם, אמנם לא אמרתי זאת בפי אבל זו היתה מחשבתי, האם מגיע לו דמי שדכנות נוספת גם עבור הבן עם הבת?

תשובה

הנה לגבי שידוך רגיל, מבואר ברמ"א (חו"מ סימן פז סל"ט) שחייבים לשלם שכר עבור שדכנות, ודינה שווה לכל דיני תביעות ממון הקיימים בחושן משפט. וכתב בביאור הגר"א (ס"ק קיז), שמגיע לשדכן או למתווך שכר גם כאשר לא פנו אליהם וביקשום שיעשו את השידוך או את התיווך, אלא הם עשו זאת מעצמם, וזאת משום שחיוב התשלומים הוא מדין 'יורד לתוך שדה חבירו ונטעה', שמבואר בגמרא בבא מציעא (דף קא ע"א) שנוטל שכר מבעל הגינה עבור הנטיעות שנטע, כאשר היתה השדה עשויה לטעת.

וכך גם בשידוך, אף שפעל השדכן מיוזמתו, ולא התבקש לכך על ידי ההורים, הרי הוא נוטל את שכרו, כשם שבעל הגינה משלם לגנן עבור ההנאה שקיבל בהשבחת גינתו, כך גם הצדדים ישלמו לשדכן עבור השידוך שמעוניינים בו.

ויעויין ביד אליהו (סימן עד) שכתב: "בודאי אם לא ידע בשעת השתדלותו מחבירו [שקיבל טובה על ידו], ולא נתכוון לו כלל, אך שמעצמו באה טובה גם כן לחבירו, שהכריע הרמ"א (חו"מ סימן רסד) שפטור, בזה יש טעם לפטור חבירו מלסייעו, כי הוה ליה האי טובה כאילו זכה דבר מהפקר, כי מה שהוציא חבירו, היה על דעת שלו לבד, ונתייאש בכל ההוצאה הנפסדת שהיה לו, כי לא ידע מחבירו כלום".

ומזה יש ללמוד לכל מקרה שהשדכן לא 'ירד' לעשות שידוך עבור ראובן, אלא זה נעשה ממילא, שפטורים מלשלם לו דמי שדכנות.

שדכנות בגרמא

אלא שיש לדון בעניננו, שהשדכן שבשעת השידוך הראשון, הוא חשב על כך שיצא מכך שידוך נוסף בין הילדים, ואם כן טוען שמגיע לו דמי שדכנות.

אך למעשה נראה שלא מגיע לו דמי שדכנות, שהרי סוף סוף לא הציע במפורש את ההצעה השניה, ובשעה שהציע את ההצעה הראשונה ההצעה השניה לא עמדה כלל על הפרק, נמצא שהוא לא התחיל את השידוך השני, אלא שבמשך הזמן הוא יצא בגרמתו, וכשם שגרמא בנוזיקין פטור, כך גרמא בשדכנות גם הוא פטור.

ויעוין עוד באבני נזר (חו"מ סימן לו) שם נשאל על שדכן ששידך לגביר שידוך עבור בנו עם בת גביר אחר, ועשה כל התפעלות ושתדלנות כראוי לשדכן הגון, וקירב דעתם ואחר כך שידך אבי הבת את בתו עם אחר. אך להגביר הזה היתה בת צעירה ממנה ובאו אחר כך שדכנים אחרים עד שנגמר שידוך אחר, שנשתדך אבי הבן עם עלם זה בעצמו לבת הגביר הזה הצעירה.

ועתה תובע השדכן הראשון שדכנות בטענותיו כי פעולתו היתה ניכרת שיעקר הדבר לקרב שיהיה המחוטנים ראויים להתחתן מצד מעלתם ומצד עושרם ויחוסם וטיב העלם. והשואל הביא על פי דברי המשפט שלום, שחייבים לשלם למתחיל.

והשיב שמצד הכלה אין לו כלום, כי זה פשוט שחייב שדכנות חל על החתן והכלה כי להם עשה הטובה, רק שהמחוטנים משלמים עבורם, ובנידון דידן שלא נתכוון שדכן ראשון לעשות טובה לצעירה, כי נתכוון לגדולה ובגרמא נעשה טובה לצעירה אין מגיע לו ממנה כלום, עכ"ל. הרי לפנינו שאם השידך נעשה רק בגרמא, אינו משלם דמי שדכנות.

ויעוין עוד מש"כ בחשוקי חמד עמ"ס ראש השנה (דף יא ע"א) שכל מה שדברו הפוסקים, לשלם למתחיל, היינו כאשר השדכן עבד ולא הגיעה לו שכר עבור עבודתו, אבל כאשר הגיעה לו כבר תמורה עבור עבודתו, אם כן גם אם עדיין עבודתו ממשיכה לעשות פירות, לא מצינו שגם על זה משלמים, ולכאורה הוא הדין בעניננו.

הכרת הטוב זה גם בגרמא

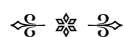
אמנם נראה שחייב הכרת הטוב גם בשידוך בגרמא, שהרי גם כשמטיב בדרך גרמא חייבים להכיר טובה, וכמבואר בחז"ל מדרש תנחומא (שמות סימן יא) "ותאמרן [בנות יתרון] איש מצרי הצילנו, וכי בדמות איש מצרי היה משה? אלא אלולי איש מצרי שהרג משה לא היה נכנס למדין, משל לאחד שנשכו ערווד, והיה רץ לתת רגליו לתוך המים ונכנס בנהר, וראה תינוק אחד שהיה שוקע במים ושלח ידו והעלה אותו, א"ל התינוק לולי אתה הייתי מת, א"ל לא אני הצלתיך אלא אותו הערווד שנשכני וברחתי ממנו הוא הצילך, כך אמרו בנות יתרו למשה יישר כחך שהצלתנו מיד הרועים, אמר להן משה אותו המצרי שהרגתי הוא הציל אתכם, ולכך אמרו לאביהן איש מצרי, כלומר מי גרם לזה שבא אצלנו, איש מצרי שהרג".

וגם בעניננו הבן והבת יצטרכו להכיר טובה לשדכן, ולשלוח לו מתנה נאה, אבל תשלום משלמים עבור "יורד", ובעניננו אין הוא יורד.

ויעוין קצת כעין זה בשבט הלוי (ח"י סימן רסח) שדן לענין מתווך שתווך דירה לשכירות, ונתגלגלו הענינים בין הצדדים עד שהגיע למכירה ממש, אם מגיע למתווך דמי תיווך עבור שכירות או תיווך של קנין דירה.

והשיב דהיות ומתווך הוא שליח, ולא עשאו שליח אלא לשכירות של זמן, א"כ לא נתחייב לו דמי תיווך של מכירה, ואף שעל ידי שליחותו נעשה עדיף מינייה להועיל למשלח שרצה להרויח ע"י שכירות, ומכ"ש ע"י מכירה, מכ"מ המתווך היה רק גורם בעקיפין דהא מסתמא לא ידע כלל דהמשלח רוצה למכור, ובודאי מטיבים עמו, אבל דמי תיווך צריך לעיין לדינא, יעו"ש.

מבואר בדבריו, שגם כאשר פטור מדמי שדכנות, כי לא עשה על דעת כן, בכל זאת יש להיטיב עמו, כשיצא טובה על ידו, ונראה שהוא הדין בעניננו, ויעוין עוד מש"כ בחשוקי חמד עמ"ס ראש השנה הנ"ל.

אדם שבגלל המגיפה אסור לו להגיע לבית הכנסת, ובכל זאת הוא מגיע

שאלה

בשנת תש"פ כשהעולם היה בתקופה של מגיפה שנגרמה על ידי נגיף הקורונה, הממשל באמצעות משרד הבריאות בארץ פירסמה הנחיות ברורות על מנת לצמצם ככל האפשר ועד כמה שהדבר מאפשר, את התפשטות המחלה, ואכן בסייעתא דשמיא מספר הקרבנות בארץ נמוך בהרבה לעומת ארצות אחרות, באופן מוחלט ובאופן יחסי, כאשר התמותה בארצות אחרות מגיעה לכ-10%-15% מכלל הנדבקים ובארץ לכ-1.6%, וכמו כן ההחניות כללו כללי התנהגות ברורים לבית הכנסת.

והנה בבית כנסת אחד מתקיימים בשבתות שני מניינים, הותיקין שגיל הממוצע של המתפללים מעל גיל 70, ומנין הצעירים שגיל הממוצע של המתפללים כ-35-30 שנה, ובהתאם להנחיות של מדרש הבריאות הגבאים בקשו מהתפללים בעלי סיכון גבוה להימנע מלהגיע לתפילות, אחרי שאלה התחדשו במסגרת המגבלות.

אמנם יום אחד הבחין אחד המתפללים שהוא גם רופא בכיר, שבתפילה של המניין של הותיקים, כ-20% מהנוכחים היו בעלי סיכון גבוה, ולא היו אמורים להשתתף בתפילה. חלק מהנוכחים הם בטיפולו האישי, וחלק אחד הוא מכיר לפחות את עיקר המחלות שמהם הם סובלים.

והנה לגבאי בית הכנסת יש את הסמכות לשמור על כללים המחייבים, אך אין לו את המידע הזה, אך אם הרופא יגש למתפלל ויבקש ממנו לצאת מבית הכנסת, או לפחות לא לבוא להבא, הוא עלול להפר סודיות רפואית, במיוחד כשהוא הרופא המטפל של האיש, ומיותר לציין שזה גם עלול לבייש את החולים האחרים (לא ברבים כמובן) אם ידעו שהוא מכיר לפחות חלק מההיסטוריה, הרפואית שלו, ומובן שלא יכול לבקש מהגבאים לטפל בנושא, כי זה עלול לגרום לפגיעה בפרטיות של המתפלל.

לעומת זאת, אם לא ינקוט בשום צעד, הרפא חושש שהוא עלול לסכן את האיש עצמו (שבiodעין או לא בIODעין מפר את כללי התנהגות) בהדבקות ומחלה קשה ומסכנת חיים וגם חברי קהילה אחרים.

וכעת שואל הרופא איך עליו להתנהג במצב עדין זה?

תשובה

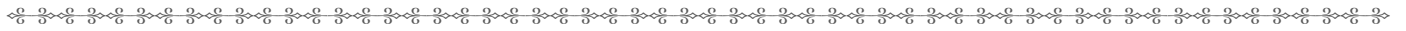
נאמר בסנהדרין (דף יא ע"א): ישב רבי בבית המדרש ודרש והריח ריח שום אמר [רבי] מי שאכל שום יצא! עמד רבי חייא ויצא, עמדו כולם ויצאו, למחרת בבוקר פגש רבי שמעון בן רבי את רבי חייא, ואמר עתה שצרת את רבי? ופירש המהרש"א אתה הוא שצרת את רבי במה שיצאת מבית המדרש, יצאו כולם אחריו, ועל ידי זה צרת את אבא, על ביטול תורה?

אמר לו [ר' חייא] לרבי שמעון לא תהא כזאת בישראל, דודאי ביטול תורה הוא עון וחטא, אבל לבייש אחד מישראל, לא תהיה עבירה גדולה בישראל, וטוב לבטל תורה מלבייש בן ישראל... עכ"ל.

למדנו מדברי המהרש"א, שאע"פ שזה שאכל שום ונכנס לבית המדרש ללמוד חטא, בכל זאת לביישו ולומר לו צא, הוא עוון חמור יותר, וכדאי גם לבטל תורה, מלבייש אדם מישראל ולומר לו צא.

עוד כתב שם בסוגיא רש"י וז"ל: חס ושלום שאוכל שום בבואו לבית המדרש, אלא כדי לא להלבין פניו של אוכל השום יצאתי, כדי שיצאו כולם, ולא יבינו מיהו זה שאכל שום.

גם בשאלתנו ראוי שכמה אנשים [שמותר להם לבא לבית הכנסת, כי הם לא בחשש סכנה] יצאו, ועל ידי זה לא יתביישו אותם זקנים הנמצאים בקבוצת סיכון, והגיעו לבית הכנסת נגד הוראות הרופאים.

מה לעשות כאשר הזקנים מסרבים לצאת

שאלה

ומעתה יש לשאול, מה עושים כשאותו זקן מסרב לצאת, אף שמבין שבשבילו הסערה, בכל זאת מסרב להיכנע ולהישמע להוראות, מה לעשות?

תשובה

מעשה אירע בבית הכנסת שהמתפללים שוחחו בדברים בטלים באמצע קריאת התורה, הרב ביקש להפסיקם והמשוחחים לא נענו לו, קם הרב באמצע קריאת התורה, גלל את ספר התורה לעיניהם המשתאות של הציבור, והחזיר את הספר תורה לארון הקודש, ושאלתי את מו"ח מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל האם הרב נהג כדין?

והשיב לי שהפסקת הקריאה והשבת ספר תורה לארון הקודש צודקים הם, וכמו שמצאנו בשבירת הלוחות על ידי משה רבנו כשעשו את העגל, כי כדאי פעם אחת לבטל קריאת התורה, ולהעמיד התורה על תילה, כך גם כדאי לבטל את קריאת התורה פעם אחת, כדי שיוכל לקיים את התורה והמצוות פעמים הרבה.

אכן כל זה בדיעבד, אבל מלכתחילה יש להעמיד שומר בפתח בית ה', כדי שיפקח שלא יכנסו אנשים בסיכון, כמבואר במכתב של רבנו עקיבא איגר, שיש לקרא לשוטר להשגיח שלא יכנסו לבית הכנסת. לסיכום:

א. אסור לבייש אדם שנכנס לבית הכנסת באיסור, שלא לפי הוראות הרופאים, ורצוי שיצאו כמה אנשי ישרים שבאו כדי שהזקן גם יוכל לצאת עמהם מבלי שיתבייש.

ב. זקן עיקש שהמסרב לצאת יש לסגור את התפילה ולהפסיק באמצע ולצאת.

ג. ראוי מלכתחילה לשכור אדם שיפקח על שמירת הכללים וההוראות כדי שלא יכנס אדם זקן וידבק וידביק.

מהיכן לקחת את הוצאות השומר

שאלה

בית הכנסת שש בו ארבע קופות: א. לחשמל ומים. ב. לנקיון. ג. לבדק הבית. ד. לחזן. מהיכן לקחת הוצאות השמירה?

תשובה

נאמר במשנה בשקלים דף יג ע"א (פ"ה ה"א): אלו הן הממונים שהיו במקדש בן אחיה היה ממונה על חולי מעיים. ומבואר שם בגמרא דף יג ע"ב שעל ידי שהיו הכהנים מהלכין יחפים על הרצפה, והיו אוכלים בשר ושותים מים, היו באים לידי חולי מעיים ובן אחיה היה יודע כיצד לרפאות את הכהנים.

והקשה "הקרן העדה" כיצד היה מותר ליטול משכורתו מתרומת הלשכה, הרי כסף זה נתרם ונתקדש לצורך קרבנות, ואיך מותר להשתמש בכסף זה לצורכי הרופא והרפואות?

ותירץ שצרכי קרבן הוא, שיאכלו הכהנים בשר קרבנות השמנים, ולא יבא לידי נותר, ולכן היו צריכים להשתמש בכסף הקרבנות לרופא, יעו"ש.

כך גם אנו נאמר, אם לא יהיו המתפללים בריאים, מי יבוא להשתמש בחשמל ובמים, ולמי ילך הנקיון ולפני מי יתפלל החזן. נמצא שהוצאות השומר הם נחשבים לצרכי בית הכנסת והתפילה.

קראו לו לעלות לתורה, וחושש מהידבקות ב"קורונה"

שאלה

מעשה שהיה בתקופה של מגפת הקורונה, ביהודי נכבד וחשוב שכובד בעלייה לספר תורה, אך נמנע מלעלות מחשש הידבקות.

ונשאלה השאלה האם מחויב הוא לעלות, לאור דברי חז"ל בברכות (דף נה ע"א) "שלושה דברים מקצרין ימיו של אדם", ואחד מהם הוא מי שקראו לו לעלות לתורה ואינו עולה?¹

תשובה

כתב המשנה ברורה (סימן תכח ס"ק יז): "המהרי"ל הקפיד על מי שעלה לתוכחה, דדוקא השמש ששוכרים אותו לזה אין קפידא. ומכל מקום אם קראוהו, בוודאי צריך לעלות, דמי שקראוהו לעלות לס"ת ואינו עולה גורם שיתקצרו ימיו. ולא יארע לו שום דבר רע, שכיון שעולה משום כבוד התורה, שומר מצוה לא ידע דבר רע".

הרי לנו שאף שיש בעליית הקללות חשש מסויים של סכנה, מכל מקום אם כבר קראוהו לעלות, היות והנמנע מתקצרים ימיו, לכך יעלה, ועליו נאמר 'שומר מצוה לא ידע דבר רע'.

אלא, שיש להעיר, שמבואר בשו"ע (סימן קמא ס"ו) שאין מעלין לתורה אב ובנו או שני אחים בזה אחר זה, משום 'עין הרע', ושם כותב המשנ"ב (ס"ק יח) שאם קראוהו לעלות אחר אחיו, אם כבר עלה, לא ירד, ומבואר שלכתחילה לא יעלה אף אם קראוהו.

וצריך ביאור, מדוע שלא נאמר גם כלפי חשש זה של 'עין הרע', 'שומר מצוה לא ידע דבר רע'?

ונראה לחלק שהמניעה לעלייה בפרשת התוכחה, אינה מחשש "היזק טבעי", אלא חשש סגולי בעלמא, ולכן אין להימנע מעלייה לתורה מחשש היזק שכזה. אולם חשש היזק משום עין הרע הוא טבעי, כפי שאומרים חז"ל (ב"מ דף קז ע"ב): "והסיר ה' ממך כל חולי" - זו עין הרע (דבר שכל החולאים תלויים בו, וזו עין רעה. רש"י!) וביאר המהר"ל (נתיבות עולם, נתיב עין טוב פ"א): "ידוע כי עין הרע יש בו כוח אשיי שורף, ומקבל האדם היזק מן המזיק אשר יש לו כוח אשיי שורף, כי העין הזוה שורף כמו האש שהוא שורף".

וכן מבואר בדברי האברבנאל (בפר' כי תשא) שהיזק העין הרע אינו שמיימי אלא טבעי, ומעינו של אדם בעל נפש רעה וקנאית, יוצאת ארסיות ועלולה לפעול נוק ומוות לאחרים. והרשב"ץ (מגן אבות' ח"ב סימן

ח. ועל פי גמרא זו כתב רבינו חיים פאלאג'י זצ"ל (בשו"ת לב חיים ח"ב סימן קעד, וח"ג סימן יב) שמי שקראוהו לעלות והוא מסרב, כופין אותו שיעלה, שכשם שצריך למנוע מהאדם לעשות איסור, כך צריך למונעו מלהיכנס לסכנה של קיצור ימיו.

ט. כעין זה כתב המשנה ברורה (בסימן נג ס"ק נח) בשם השערי אפרים וז"ל: צריך שיהיה אהוב לציבור והוא אוהבם, ואם אירע שהבעל קורא יש לו שנאה על אחד מהציבור, מוטל על הסגן שלא יצוה לקרות לזה לפרשת התוכחה, מפני שסכנה היא [דהיינו כיון שהוא שונא לש"ץ, מן הסתם גם הש"ץ אינו אוהבו, כי 'כמים הפנים לפנים כן לה האדם לאדם', ואולי יכוין ש"ץ הקורא בפרשת התוכחה, נגד פניו של שונאו העולה, וחשש סכנה היא לו], ואם בכל זאת קראוהו לעלות לס"ת, יעלה, שכיון שהוא מתכוין משום כבוד התורה - 'שומר מצוה לא ידע דבר רע'!

יא) כתב: "עין הרע הוא עין הרואה את חבירו או את נכסיו, דרך קנאה או שנאה, ובוזה מזיק אותו ואת נכסיו, וחשוב כשורפם בעיניו!"

לאור הדברים, נוכל לכאורה ללמוד לענייננו, שהיות וחשש הידבקות בנגיף, הינו טבעי, ממילא אם חושש האדם ומפחד מקרבה אל אנשים, נראה שרשאי שלא לעלות לתורה, כי הימנעותו אינה נובעת חלילה מרגש ביזיון לתורה הקדושה, או קלות המצוה בעיניו, אלא מפאת מצות השמירה על בריאותו.

ביקשו להשלים מניין לחופה, והתברר שהוא אינו יהודי

שאלה

מעשה שאירע בחופה שהתקיימה ב"תקופת החירום", בימי התפשטות נגיף הקורונה, שעל פי הוראת הרשויות, החופות התקיימו בתקופה זו במעמד עשרים איש בלבד.

המחותנים דגן החליטו להזמין למעמד הנישואין עשרה גברים ועשר נשים מקירבה ראשונה, אלא שלאחד המוזמנים נודע, זמן מה טרם החופה, שעליו להיכנס ל"בידוד", כך שלחופה הגיעו תשעה גברים בלבד.

האנשים ביקשו מהשומר שנכח במקום להשלים להם למניין, והאיש הסכים בשמחה והצטרף עליהם. לאחר שבירכו את הברכות, התברר שהשומר אינו יהודי, אלא דרוזי... כך שהאנשים בירכו ברכת חתנים [את השבע ברכות] שלא בעשרה.

נשאלת השאלה, האם בדיעבד יצאו ידי חובה, והאם דינה ככלה בלא ברכה שאסורה ביחוד?

תשובה

הדין הוא שאין מברכין ברכת חתנים אלא בעשרה גדולים מישראל, ואף החתן עצמו הוא מן המניין, כמבואר בשו"ע (אבה"ע סימן סב ס"ד).

והביא הב"ש (שם סק"ד) שנחלקו הראשונים כיצד יש לנהוג כשאין עשרה, דעת הרשב"א שלא יתחתנו עד שישגו עשרה, ומאידך תרומת הדשן סובר שכאשר אין עשרה אין הדבר מעכב.

והבית יוסף הסכים לדברי הרשב"א, ומאידך בדרכי משה כתב שאין דבריו נראים, אלא אין הברכות מעכבות, אלא שלכתחילה יש ליזהר ולהדר אחר עשרה.

והנוב"י (מהדו"ק אבה"ע סימן נו, הו"ד בפתחי תשובה שם) נשאל על דבר מסדר קידושין אחד שבירך תחת החופה ברכת נישואין בפחות מעשרה, ובתחילת תשובתו כתב שבוודאי הוא עוון פלילי שיהא

י. וראה עוד בתורת חיים' (בב"מ דף פד ע"א) שכתב: "עניין עין הרע הוא ניצוץ ושפע רע ומזיק היוצא מן העין, ומגיע בדבר הנראה אליו ונדבק בו, וכל כמה שיש הפסק בין העין לבין הדבר הנראה לו, אין השפע הרע יכול להגיע אליו ולהדבק בו, ולכן לא שלטא עינא בישא בדגים שבים, אף על גב שהן נראים בתוך המים, כיון שהמים מכסים אותן ומפסיקים בין העין לביניהם, אין שפע המזיק יכול להגיע אליהם ולהדבק בהם".

יא. יש לציין בזה לשאלה שהובאה לפני רבינו הבן איש חי ('תורה לשמה' סימן תכח): מה דינו של אדם שמתפלל בבית כנסת שהמנהג בו הוא שכל עולה לתורה, מתנדב סכום נכבד לקופת בית הכנסת, ועושה לו השליח ציבור 'מי שבירך' על נדבתו בקול רם לפני הציבור, וזה האיש אין לאל ידו להתנדב, ואם לא יתנדב תהיה לו בושג גדולה, ולכן אינו רוצה לעלות - האם גם הוא בכלל מה שאמרו שמקצרים ימיו?

והשיב הבן איש חי: איסור הסירוב לעלות לתורה קיים דווקא כאשר האדם נמנע מלעלות לתורה מחמת קלות המצוה בעיניו, או שמואס בה חלילה, אך כאשר מדובר בסיבה הכרחית, מחמת הבושה הגדולה שתגרם לעולה, אין בכך חשש, ולכן יכול האיש להימנע מלעלות לתורה.

להדיוט כזה [המסדר חופה וקידושין] עסק בטיב קידושין, ולעניין מעשה העלה, שאם כבר בירכו בפחות מעשרה, גם להרשב"א חלו הקידושין והנישואין וגמרו קניינם בדיעבד, והביא ראיות לדבר.

אך סיים, שכיון שאין הראיות מכריעות, אזי כאשר יזדמן שם עוד נישואין, יבואו החתן והכלה לחופה ויכוונו לצאת בברכה שיברכו לחתן והכלה האחרים [וגם המברך יכוון להוציאם]י.

בן תורה אפה מצות לשמה ונתברר שהוא גוי

שאלה

מעשה באשה שהיתה נשואה ליהודי מהמשפחות המיוחסות בישראל, ובנה היה בעל כשרון מיוחד, אך את הגמרא לא הצליח לקלוט, ובאה אל אחד הרבנים לבקש עצתו, אמר לה הרב, תבדקי את היחוס שלך, האשה הלכה ובדקה, ומצאה שאם אמה שניצלה מהשואה, היתה נכריה. הרב לקח עוד שני רבנים וגיירו את האשה ובניה, ומאותו יום עלה הבן מעלה מעלה בתורה, עד שהפך להיות לתלמיד חכם מופלג. בעקבות מעשה זה נתעוררנו בשאלה, מה היה קורה אילו אחד מבניה היה אופה מצות, ולאחר האפיה התברר לו שהוא נכרי, האם המצות שלו כשרים, שהרי כתב השו"ע (סימן תס"א) אין לשין מצות מצוה ולא אופין אותה, על ידי אינו יהודי?

תשובה

בשאלה זו דננו בחשוקי חמד עמ"ס כתובות (דף כח ע"ב), ושם כתבנו: כתב הרמב"ם (פ"א מציצית הי"ב) ציצית שעשה אותו כותי פסול, שנאמר דבר אל בני ישראל ועשו להם ציצית, אבל אם עשה אותה ישראל בלא כוונה כשרה, וכתב הכס"מ שמקורו של הרמב"ם הוא במנחות (דף מב ע"א) "אמר רב יהודה אמר רב מניין לציצית בכותים שהוא פסולה, שנאמר דבר אל בני ישראל ועשו להם ציצית בני ישראל ולא הכותים".

ומה שכתב הרמב"ם שאם הישראל תלה את החוטים שלא לשמה כשר, מקורו מזה שרב יהודה אמר רב דרש מפסוק שציצית שעשאה כותי פסולה, ואם איתא שצריך לשמה, מאי איריא כותי אפילו עשאה ישראל שלא לשמה נמי פסול, אלא ודאי לא ממעיט אלא כותי אבל עשאה ישראל בלא כוונה כשר, יעו"ש.

והקשה בשו"ת רע"א (סימן ד) על ראיית הרמב"ם, שהרי צריך את הפסוק למעט גוי, באופן שהגוי תלאן ואח"כ נתגייר, ואומר דתלאן אז בכוונה, והוא נאמן באיסורין, ועכ"פ אם רוצה הוא להתעטף בזה הטלית כיון דיודע בעצמו שתלאן בכוונה היה מהני, ולכן צריך פסוק ללמדנו דתליית הנכרי פסולה מצד עצמה, יעו"ש.

הטעם שצריך היקש לפסול גוי מעשיית תפילין

וכעין זה כתב הרע"א (בגליון השו"ע סימן לט ס"א) לענין תפילין, שצריך את ההיקש שכל שאינו בקשירה אינו בכתיבה לפסול גוי, ולא סגי בכך שאינו עושה לשמה, דיש בזה נפ"מ כנ"ל, לענין אם הוא יודע שעשאה לשמה, שאם לא היה פסוק לפסול גוי, היה יכול להניחם, ויתכן שהיה נאמן אף לאחרים מדין עד

יב. אכן ב"ערוך השולחן" (ס"ב, ס"ג) הביא דברי הנוב"י שמעיקר אם בירכו ברכת חתנים בפחות מעשרה יצאו יד"ח בדיעבד, וכתב עליו שלא משמע כן מכל הפוסקים, ושיש לדחות את ראיותיו, ושכן כתב נכדו של הנוב"י בספר "יד המלך". וע"ע בשו"ת "יביע אומר" [ח"ב אה"ע סי' ו' אות ז'] שהביא ראייה מדברי הרז"ה בעל המאור שאף בדיעבד אם בירכו ברכת חתנים בפחות מעשרה לא יצאו יד"ח. וסיים היב"ע: "ולפענ"ד, אם אינם מוצאים חופה [של חתן וכלה אחרים] בנקל ובזמן מועט, יכולים לחזור ולברך שבע ברכות בעשרה".

אחד נאמן באיסורין, וגם היכי דאין לו תפילין אחרים, היה צריך להניחם מספק שמא כתבן לשמה, ולכן צריך פסוק ללמד שאף שעשאן לשמה התפילין פסולות, יעו"ש.

הדין במצות ע"פ הנ"ל

עכ"פ לכאורה יש ללמוד מדברי הרע"א לגבי מצות, שאין שם פסוק למעט גוי, אלא שנאמר בתורה ושמרתם את המצות, ומשמע מזה שצריך לכוון בשמירה לשם מצה של מצוה, ונכרי וחש"ו לאו בני שימור נינהו כמבואר במשנ"ב (סימן תס סק"ג), [ויעו"ש במשנ"ב שיש אומרים שלא עוזר גדול עומד על גביו, ולמעשה פסק המשנ"ב שכשאי אפשר בענין אחר, אפשר לסמוך על המקילים בגדול עומד על גביו. ובב"י מבואר טעם המחמירים שלא מהני גדול עומד על גביו ומזהירו שיכוין לשם מצה, לפי שאין הגוי עושה אלא לדעת עצמו ולא על דעתם].

אם כן אם הגר יודע שהוא לש ואפה את המצוה לשמן, המצות יהיו כשרות לעצמו, ואולי יהיה נאמן אף לאחרים. וכשאי אפשר בענין אחר, יתכן שלא נצטרך כלל לעדותו, מכיון שגדול עומד על גביו מועיל בכה"ג, אם כן יתכן שבנידוננו שהגוי חשב שהוא יהודי, וברור לנו שהוא עשה על דעת היהודים שאופים לשם מצת מצוה, מהני הכוונה לשמה אף שלא עמד יהודי על גביו בפועל.

גדול נאמן להעיד על קטנותו רק בדרבנן

אלא שלכאורה דברי הרע"א צ"ב, וכמו שהעיר הצמח דוד שבכתובות דף כח ע"ב מבואר שגדול נאמן להעיד בגודלן מה שראו בקוטנן רק במילי דרבנן, אבל בדאורייתא אינו נאמן. ומבואר שם בגמ' שאף בדברים שגדול נאמן להעיד על מה שהיה בקוטנו בכל זאת גוי לא נאמן. ואם כן איך יועיל עדות הגר על מה שהיה כשהיה גוי. וכתב שם שמדוייק בדברי הרע"א שבעצמו היה חוכך בדבר זה אם נאמן לגבי אחרים. אך לכאורה הדבר צ"ב איך היה הו"א לרע"א שהגר יהיה נאמן להעיד על מה שהיה בגיותו, נגד גמ' מפורשת. ויעוין בבנין שלמה (סימן ב) שהקשה כן על הרע"א ונשאר בצ"ע.

עוד העיר הצמח דוד שאף לעצמו אין הדבר ברור שיהיה נאמן, שהרי הר"ש בטהרות (פ"ח מ"א) הביא תוספתא (והוא גם בירושלמי בעירובין פ"ט ה"ד) גר שנתגייר והיו לו יינות, ואמר ברי לי שלא נתנסך מהן, בזמן שנעשו על גב עצמן [שהוא עצמו עשאן] טהורים לו וטמאים לאחרים, על גב אחרים [שאחרים עשו עבורו], טמאין בין לו ובין לאחרים, רבי עקיבה אומר אם טהורין לו יהו טהורין לאחרים, אם טמאים לאחרים טמאים לו, רבי יוחנן אמר לחומרין טמאין בין לו ובין לאחרים...

[כלומר, ר' יוחנן פירש את דברי רבי עקיבה לחומרא שאף לעצמו אינו נאמן], עם הארץ שנתמנה להיות חבר והיו לו טהרות, ואמר ברי לי שנעשו בטהרה, בזמן שנעשו על גב עצמו טהורות לו וטמאות לאחרים על גב אחרים טמאות בין לו ובין לאחרים, רבי עקיבה אומר אם טהורות לו טהורות לאחרים אם טמאות לאחרים טמאות לו רבי יוחנן אמר חומרין, יעו"ש.

הרי שאפילו לעצמו, יש אומרים שאינו נאמן להעיד על מה שעשה בגיותו אפילו שהוא יודע את האמת, יעו"ש.

חילוק בין יין לשאר דברים

ואולי יש לחלק בין יין לשאר הדברים, שביין נסך חז"ל גזרו אפילו על סתם יינו שהוא יין נסך, ולא צריך עדות שניסך, משא"כ לגבי כוונה לשמה שלא היה תקנה של חז"ל שהגוי אינו עושה לשמה, אלא שכך הוא המציאות שאין הגוי מכוון לשמה. ולכן אם למעשה יודע שעשה לשמה יהיה נאמן עכ"פ לגבי עצמו, וצ"ע.

ראיה לשיטת הרע"א

עוד יש קצת להעיר על דברי הצמח דוד, שהרי הרמב"ם (פ"י מהלכות משכב ומושב ה"ז) פסק לגבי הדין של ע"ה שקבל על עצמו חברות, כשיטת ת"ק שאם נתעסק בטהרות בעצמו, הרי הן מותרות לו ולא לאחרים, יעו"ש.

ואם כן מסתבר שפוסק כן אף לגבי גר שנתגייר שהוא אותו מחלוקת, ואם כן אדרבה יש ראיה לשיטת הרע"א שלגבי עצמו הגר יכול להיות נאמן, ובנידונו לכאורה המצות יהיו כשרות.

חילוק בין עדות לדיני איסור והיתר

עוד יעוין במחנה חיים (או"ח ח"ג סימן סד) שכתב שיש חילוק בין דיני עדות לבין דיני איסור והיתר, דדוקא בקידושין וגירושין או להוציא ממון מחזקתו או להוציא אדם מחזקתו בעינן שני עדים כשרים, ויש נפ"מ אם תחילתו היה בכשרות, אבל באיסור והיתר אין לנו לחקור רק אם כנים הדברים, ומציין לדברי הט"ז (יו"ד סימן צח סק"ב) שכתב שדעת הרשב"א והרא"ש שמה שלא מועיל מסל"ת בדאורייתא היינו דוקא בדבר שצריך עדות, אבל באיסור והיתר דלא בעינן עדות גמורה אלא צריך הוכחה, בזה מועיל גם מסל"ת אף באיסור דאורייתא, והא ראיה שטעימת קפילא מועילה אף שאינו מסל"ת, כיון שיש לנו הוכחה שאין כאן איסור. אלא שמסיק שם שלהלכה פסק הטור שלא מהני מסל"ת אפילו באיסור דאורייתא שלא צריך בו דיני עדות, יעו"ש.

עכ"פ בנידונו שעכשיו הוא גר, יתכן שמהני עדותו באיסור והיתר אף שמעיד על מה שהיה בגיותו. ואם כן יתכן שזה היה הצד של הרע"א לומר שבלי הפסוק יתכן שהיה נאמן אף לאחרים, אולם להלכה באמת אינו נאמן.

עוד כותב שם המחנה חיים לבאר מדוע הרע"א לא ציין את התוספתא הנ"ל, שיש חילוק בין חובת שמירה, כמו לשמור על יין שלא נתנסך או על מאכל שלא נטמא, שבזה אמרינן שיתכן שלא שם לב שהיין נתנסך, ואפילו שעכשיו הוא יהודי, מ"מ הוי כמו מיגו דמדמי שלא מהני, שחושב שהיין לא נתנסך, אבל מכיון שאז היה גוי יתכן שלא שם לב כמו שצריך, ולכן סובר ת"ק בתוספתא שלאחרים אינו נאמן.

אבל כשטוען שכיוון לשמה, בזה לא שייך לומר שטעה, וממילא אם טוען שכיון לשמה, בזה אומר הרע"א שנאמן כיון שאין מקום לומר שטעה. ולדבריו יתכן שבנידונו יהיה הגר נאמן.

לגר"ח גוי מופקע מלשמה

עוד יש שהעירו שלכאורה דברי הרע"א דלא כשיטת הגר"ח מבריסק (על הרמב"ם פ"א מתפילין הט"ו) שכתב שגוי מופקע מתורת לשמה, ומחשבתו לשמה אינה מועילה כלל, ורק אם עושה על דעת ישראל יש צד שמהני, יעו"ש. ולדבריו לכאורה בכל מקרה לא יועיל מה שעשה הגוי בגיותו, אף שברור לנו שעשה לשמה.

לסיכום

לגבי עצמו, לפי הרע"א לכאורה הוא נאמן שעשאן לשמן, ולדעת הגר"ח מבריסק לא מהני כיון שהיה מופקע מכוונה לשמה.

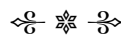
לגבי אחרים לדעת הבנין שלמה ודאי שאינו נאמן וכל שכן שלדעת הגר"ח מבריסק אינו מועיל, ומלשון הרע"א משמע שמסתפק בדבר.

חילוק בין נידונו לנידון אפיית המצות

והנה כל דברינו אמורים כאשר היה עדות שאמו היתה גויה, אבל אם אין עדות על כך, אלא שהוא מאמין לאמו שהיתה גויה, אם כן יתכן שהמצות כשרים אף לאחרים, מכיון שעד עתה היתה לו חוקת ישראל, ועתה שאומר שלא היה יהודי, יתכן שאינו נאמן. ואם כן לאחרים המצות יהיו כשרות מצד החזקה, ולעצמו המצות יהיו כשרות לפי הרע"א כנ"ל, וצ"ע.

ע"כ כתבנו בחשוקי חמד שם, אכן כל זה לא נוגע לענינו, דשם מיירי לענין כוונת לשמה או לגבי נאמנות, אבל לגבי קידושין, שיש אומרים שצריך עשרה כי הוא דבר שבקדושה, אם לא מהני גוי כלל, ולשיטה זו שעשרה מעכב, אין הנישואין תופסין.

כשתפילה בין החצרות כותיקין מעירה את בני הבית

שאלה

בשנת הזעם תש"פ [קורונה] כשהתפללו בין החצרות בצורה מפוזרת במרחק של שני מטרים בין איש לרעהו, התארגן מנין באחת החצרות, אלא שהם התפללו כותיקין, והעירו אנשים משנתן, ונשאלה השאלה, האם מותר לקיים מנין כזה מתחת לחלונות, כשאנשים מתלוננים שהרעש מפריע להם לישון?

תשובה

בכעין שאלה זו דננו בחשוקי חמד עמ"ס יבמות (דף קה ע"ב) לגבי יהודי שחפץ לקום לתפילת ותיקין, אלא שהשעון המעורר שלו מעיר את יתר בני הבית, ופעמים שגורם להם לצער, ונשאלת השאלה האם ימשיך להפעיל את השעון, או שמא ימנע מלהפעילו, ויותר על מעלת התפילה בנץ החמה?

והשבנו שם וז"ל: נשאלנו בעבר מאת פעילי 'לב לאחים': בשיחה עם הצעירים בנושא הנחת תפילין, טען אחד הצעירים כי הוא מאד רוצה להניח תפילין אך קשה לו לקום בזמן, כשהצענו לו להתקשר אליו הביתה כל בוקר בשעה 6:40 ולהעיר אותו הביע את הסכמתו. כבר למחרת בשעה 6:40 צלצל הטלפון בבית הצעיר שזכה עקב כך להניח תפילין. כעבור שלשה ימים של השכמה קבלנו שיחת טלפון כשמעברו השני של הקו אביו של הצעיר. "מה קרה לך, השתגעתי, אתה מעיר את כל הבית. אני דורש שתפסיק עם זה!" אמר וסיים את השיחה.

השאלה היא האם שייך פה גזל שינה? או שאין גזל במצב שעושה זאת ע"מ לקיים מצוה. ובפרט שאם גם האב היה קם להניח תפילין לא היה הטלפון מעורר אותו?

והתשובה היתה שאין כאן גזל [שינה] אלא יש כאן השבת גזלה לבעליה. כי הילד נגזל, וע"י הקריאות הטלפוניות הוא מושב לאביו בשמים ולאביו הביולוגי. אדרבא, לבן יש תביעה על אביו.

למה הדבר דומה? - לבן הנמצא בבית הכלא ורוצה לתבוע את אביו למשפט על סיוע לפשע. מפני שבכל פעם שהצליח לגנוב רכב אביו חייך לו וטפח על כתפיו. בעניינינו, ישמח האב שירווח נחת מילדו שקורא קריאת שמע ומתפלל ולא יעמוד האב על דוכן הנאשמים, אלא אדרבה יעמוד על דוכן המאוששים, ואין כל צד לחשוש מלהעיר את הבן לתפילה. אבל חובה על שליחי לב לאחים להסביר ולהטעים לאב על גודל זכותו. כי ברא מזכה אבוהי. ואשרי לו שבנו ישמור תורה ויכבד את מזכהו. ע"כ.

וכעין זה נאמר בעניינינו - יש כאן עניין גדול שאחד מבני הבית יזכה לעלייה רוחנית גדולה, וזו זכותם וטובתם של שאר בני הבית, שיצמח בביתם אדם גדול, ולכן יתכן שיש לו רשות לנהוג כן.

ויעוין בספר חסידיים (סימן שלז) שכתב וז"ל: 'הבן שבא לידו ריוח ואביו ישן למדנו מדמה בן נתינה שאסור להעירו, אבל אם בא ריוח לאביו ונפסד אביו, וכשמקיץ מצטער יותר שלא הקיצו, והבן יודע דעת אביו ששמח כשמקיץ בשביל אותו דבר, מצוה להקיצו מאחר שאביו שמח על זה. וכן כשמקיץ ללכת לבית הכנסת או לדבר מצוה, עכ"ל. ויתכן שאף כשהאב אינו קם לתפילה, אלא הבן הוא שהולך להתפלל ותיקין, גם זה ריוח וטובה לאב.

ומבואר במשנ"ב (סימן תרעב ס"ק יא) שאם בא לביתו בחנוכה קודם עלות השחר ומצא בני ביתו ישנים מן הנכון שיקיצם כדי שיוכל להדליק בברכה. ועיי"ש בשער הציון (ס"ק יז) שבספר חמד משה כתב שאם שכח או נאנס ולא הדליק עד שישנו כולם יקיץ ב' או ג' מהם וידליק. אך יתכן שאין להביא משם ראיה לענייננו, כי שם מדובר על הקצה חד - פעמית, וכאן מדובר על אופן שמקיץ יום יום.

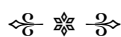
ונראה שהבן רשאי להפעיל את השעון דווקא כאשר מתעוררים וחוזרים לישון, אך כאשר נגרם להם צער, כגון שאינם מסוגלים להירדם לאחר שהתעוררו, או שאינם בריאים, אזי אין לבן להקיצם. יש להדגיש שברור הדבר שכל ההיתר הנ"ל להפעיל שעון שמעיר את בני הבית, שייך רק לאחר שבדק וניסה האיש את כל האפשרויות השונות להתעורר מבלי להפריע לאחרים, ע"כ כתבנו בחשוקי חמד שם.

ויש להוסיף על כך שאין תלונה של גזל שינה, כי אדרבה מצוה על כל אדם להיער שחר ולהתפלל עם הנץ החמה, וכמבואר בריף וברמב"ם שעיקר המצוה של תפילת השחר היא עם הנץ החמה שנאמר "ויראוך עם שמש".

חילוק בין עתות שלום לעתות פחד

אכן נראה שכל הנ"ל אמור בעתות שלום, שאדם חייב להתארגן לישון מוקדם ולקום מוקדם, ומי שלא ועשה כן ולכן קשה לו לקום בבוקר, אינו יכול להתלונן על מי שנוהג כראוי.

אולם שונה הדבר בעתות דְּבָר, שהציבור כולו נפחד ונרעש, ולא כולם מסוגלים לישון מחמת אימת הדין השולטת, אזי יתכן שישנם כאלה שלא יוכלו להרדם כל הלילה, ורק לפנות בוקר נרדמו, ודינם כדין חולה, ויש להתחשב בהם ולערוך את המנין בגג ולא ברחבה שלפני החלונות.

לשמח אלמנה בליל הסדר על חשבון מצות "והגדת לבנך"

שאלה

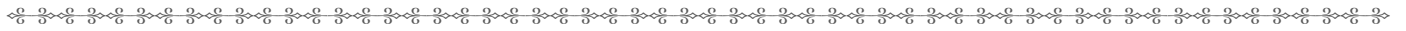
אב משפחה, המעוניין לשמח לב אלמנה ישישה בליל הפסח, ולערוך את הסדר על פי מנהג ביתה, אלא, שהדבר יבוא מעט על חשבון מצות "והגדת לבנך", מפני שיאלץ להאריך יותר במזמורי ובמנהגי האלמנה, ויתייחס אל ילדיו קצת פחות. יי

מי כעמך ישראל" – סיפור אמיתי שאירע השנה בארה"ב

יג. מעשה שהיה בארה"ב השנה, באלמנה ישישה שמכורח המצב היה עליה לערוך את הסדר לבד. אחד השכנים התקשר והציע שיפתח את דלת דירתו. שולחנו יעמוד שם וכך תוכל לשמוע את הכל ולהצטרף אליהם ממקומה. וכך היה. אף היא פתחה את דלתה והיתה מסוגלת לשמוע כל מלה. ה'סדר' התנהל כולו לשביעות רצונה, לפי המצב.

בחול המועד התקשר אליה בנה ושאל אותה: "אמא: איך עברו ימי החג הראשונים?"

"נפלא", אמרה האם. "הרגשתי כמו בבית. מעניין שהשכן נוהג ממש כמו אביך... אותו הנוסח והנעימה, אותן המנגינות שהחזירו זכרונות ערבים. זה נתן לי הרגשה נפלאה..."

כיצד עליו לנהוג?

תשובה

ציוותה התורה הקדושה לגבי שמחת החג (דברים טז יא): וְשִׂמְחַתְּ לִפְנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ אֶתְּהָ וּבִנְךָ וּבִתְּךָ וְעַבְדְּךָ וְאִמְתְּךָ, וְהָלֹוִי אֲשֶׁר בְּשַׁעְרֶיךָ וְהַגֵּר וְהֵיטוּם וְהָאֱלֻמָּנָה אֲשֶׁר בְּקִרְבְּךָ. וּפְרַשׁ"י: "והלוי והגר והיתום והאלמנה - ארבעה שלי [הסמוכים כביכול על שולחן הבורא, לפי שאין להם פרנסה משל עצמם], כנגד ארבעה שלך, בנך ובתך ועבדך ואמתך, אם אתה משמח את שלי, אני משמח את שלך".

וגם אבי המשפחה הצדיק שעוסק במצוה העצומה של שמחת ליבה של האלמנה הבודדה, ה' יתברך בוודאי לא יקפח את בניו, ואדרבה, יוסיף להם חכמה ושמחת התורה, ובפרט כאשר האב מקדים ומסביר לבניו שהעיסוק הממושך במנהגי האלמנה נועד כדי לשמח את ליבה השבור, וגם בזה מקיים "והגדת לבנך", בכך שמלמדם באופן חי ומוחשי כיצד יש לדבוק במידותיו של הקב"ה, אבי יתומים ודיין אלמנות.

ובנוסף על כך יש לציין לנאמר בתורה (שמות כב, כ-כא): וגר לא תונה ולא תלחצנו כי גרים הייתם בארץ מצרים, כל אלמנה ויתום לא תענון. ועוד נאמר (שם כג, ט): וגר לא תלחץ ואתם ידעתם את נפש הגר כי גרים הייתם בארץ מצרים.

וכתב שם רבינו בחיי: ...בכמה מקומות כתוב בתורה והזהיר הקדוש ברוך הוא על הגר לפי שהגר הוא מוצא עצמו יחידי בארץ נכריה, ולכך נקרא "גר" מלשון "גרגיר" הנמצא יחידי בראש ענף האילן מבזים אותו ומריעים לו, על כן אמר הש"י: אל תחשוב שאין לו מי שיריב את ריבו, כי אני הוא הרב את ריבו, והעושה נקמה בעושו, וזהו שנתן טעם: (להלן כג, ט) "ואתם ידעתם את נפש הגר כי גרים הייתם בארץ מצרים", לא אמר "ואתם ידעתם את הגר" אלא "את נפש הגר" כלומר ידעתם כי כל גר נפשו שפלה עליו ואין לו למי ישא עיניו כי אם אלי, ועל כן ארחם עליו כמו שרחמתי עליכם שהייתם גרים בארץ מצרים.

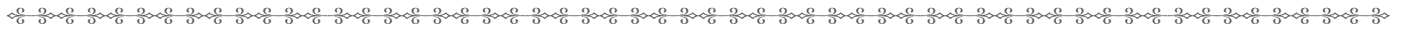
וצרף אליו האלמנה והיתום, לפי שכולן תשושי כח והבריות מקילין בהם להרע ולהצר אותם, והנה דמעתם מצויה כי שערי דמעה לא ננעלו, ועל כן צריך אדם להזהר בהם להיטיב ולהתחסד עמהם בין בגופו בין בממונו... עכ"ל, יעו"ש.

ואם כן יתכן שמי שמשמח אלמנה, ומכוון בזה שהוא משמח את החלושים כמו שהקב"ה פדה אותנו במצרים, מקיים בזה גם מצוות של סיפור יציאת מצרים.

ובזכות קיום המצוה הגדולה של לב אלמנה ארנין, בוודאי יזכה האב לסייעתא דשמיא בלימוד התורה שלו ושל בניו. וידוע שדביקות במידות הטובות, היא המפתח לקניין התורה, כפי שכותב רבינו יונה בפירושו למסכת אבות (פ"ג מי"ז): "אם אין דרך ארץ אין תורה - רוצה לומר, שצריך תחילה לתקן את עצמו במידות, ובזה תשכון התורה עליו, שאיננה שוכנת לעולם בגוף שאינו בעל מידות טובות!"

"אמא" ! אמר הבן בהתרגשות. "עכשיו תתברר התעלומה. שכן זה פנה אלי לפני כשבוע וביקש ממנו שאקליט לו את כל ניגוני בית אבא בליל הסדר, וכמו כן שאפרוט לו איך שנהג אבא בכלל, בשעת עריכת הסדר..."

הסיפור הזה מרגש ומזעזע את נפש מהשגתו של אותו יהודי! שבוע לפני הפסח היה זה. שבוע של קורונה, מחדרים אימה, מתח של הכנות, הילדים בבית. והוא באחד ומי ישיבנו ונפשו איוותה ויעש. יהודי זה עוסק בשלו. הוא חוזר על הנוסח, הוא משנן את המנהגים המיוחדים. הוא מפזם את מנגינותיו של בית השכן. והיא שעמדה... להכניס שמחת יום טוב בנפש בודדה, לאחוז בדרכי הבורא יתברך שמו, הרופא לשבורי לב ומחבש לעצבותם... (הרב ישראל קנר. אספקלריא, פרשת אמור תש"פ).

העוסק בחסד זוכה לסייעתא דשמיא מיוחדת

והוסיף הגאון רבי אהרן רוט שליט"א: בלומדנו בישיבת חברון, הגיע באחד הימים ראש הישיבה הגאון רבי הלל זקס זצ"ל, למסור את שיעורו הקבוע בפני התלמידים. ראש הישיבה פתח את שיעורו ואמר: "עמדתי להכין את השיעור, ולפתע פנתה אלי אלמנה אומללה וביקשה שאעזור לה בעניין מסויים.

סגרתי את הספרים ופניתי לטפל בעניינה של האלמנה. העניין נמשך ממש עד לזמן תחילת השיעור. הצלחנו בס"ד לשמח את לב האלמנה, אך לא הספקתי כלל להכין את השיעור..."

המשיך הגאון רבי הלל זקס ואמר: "אבל דעו לכם תלמידיי, שבזכות מצות גמילות חסד עם האלמנה, הקב"ה נותן סייעתא דשמיא מיוחדת לחדש חידושי תורה בסוגיא... הבה ונתחיל ללמוד יחדיו את הסוגיא..."

מה מפליא היה להיווכח, שאכן באותו שיעור, שכאמור ראש הישיבה לא הכינו, תוך כדי הלימוד התחדשו לו מהלכים מעניינים בסוגיא ורעיונות מדהימים, שנחקקו בליבם של התלמידים ששמעו בשקיקה את חידושי תורתו...

ולענייננו - גם באשר לאבי המשפחה דן נוכל לומר, שעל אף שהכין חידושי תורה רבים לדורשם בפני ילדיו בליל הסדר, מכל מקום יתכן שסיפור אחד קצר, או איזה רעיון מחזק, ימשוך בצורה יוצאת דופן את לב הילדים ויחקק עמוק בליבם, ובוודאי שהעיסוק בטובתה של האלמנה, תתן לו סייעתא דשמיא מיוחדת שהדברים הקצרים לבניו "ייקלעו למטרה", והוא יזכה לסלול מסילות של אמונה בלב בניו. וגם ילמדם את גודל חובת המסירות שמוטלת עלינו להיטיב עם שבורי הלב, ויבאר שכך הקב"ה התנהג עמנו במצרים והוציאנו משם בשמחה.

נוסיף לספר בעניין את המעשה הנפלא הבא:

מרן הרב שך קרא בהתלהבות "היכן בחורים אלו? ברצוני לנשק כל אחד ואחד מהם!"

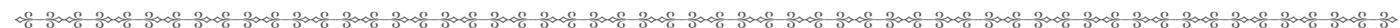
מעשה בישיבה בה היתה אחראית על ארוחת הערב אשה קשת יום. היא היתה מגיעה מדי יום אחר הצהריים, מכינה את האוכל הנדרש, ובתום הסעודה שוטפת את הכלים ואת חדר האוכל ומשיבה את הסדר על כנו.

בעלה נטש אותה לפני שנים רבות, והותיר אותה עגונה עם מספר ילדים קטנים, ועבודתה זו היתה מקור הפרנסה היחיד באמצעותו הצליחה לכלכל את עצמה ואת ילדיה.

דא עקא, מאחר שלא היה מי שישמור על הילדים בעת עבודתה, ולהותירם לבדם בבית לא היה שייך, היא נאלצה להביאם עימה לישיבה, והם היו מתרוצצים סביבה ומחפשים תעסוקה.

המלאכה לכשעצמה לא היתה קלה כלל, אולם הקושי העיקרי נגע דווקא בשמירה על הילדים והעסקתם, שכן לקראת ערב הם היו מתעייפים ומתחילים להשתולל ולמשוך בסנינה של אימם, ולבכות שברצונם לשוב הביתה.

צערה של האישה האומללה וילדיה הרכים, נגע לליבם של מספר בחורים מהישיבה. הם החליטו לעשות מעשה. הבחורים פנו לשאר חברי הישיבה והכריזו על מבצע חסד; הם קבעו שבכל יום יקדימו כל הבחורים ויגיעו לאכול מיד עם תחילת הזמן של ארוחת הערב, לאחר הארוחה יברכו ברכת מזון, ובמשך מספר דקות יתגייסו כולם יחד למשימת ניקוי חדר האוכל. וכך תוכל האשה המסכנה ללכת הביתה עם ילדיה שעתיים ויותר לפני הזמן הקבוע. [כמובן שמבצע החסד של הבחורים לא היה על חשבון סדרי הלימוד הקבועים של הישיבה, אלא כולו התרחש רק בזמן הפסקת ארוחת הערב].

ואכן התכנית הצליחה מעל למשוער; בכל יום, בתום הסדר, היו הבחורים מגיעים לחדר האוכל בשבע בערב, אוכלים בזריזות, מברכים, שוטפים איש איש את כלי האוכל בהם השתמשו, ומסדרים יחד את חדר האוכל. וכך יכלה האשה לחזור לביתה בשעה מוקדמת, והבחורים הזריזים הגיעו בדיוק בזמן לסדר לימודם בערב.

הבחורים מצעו סיפוק רב בהצלחת המבצע. הם ראו את אושרה של האשה ואת שמחת ילדיה שיכולים היו לישון בשעה סבירה, והאושר מילא את ליבם בחדוות עשייה למען הזולת.

אולם, כששמע המשגיח על המצע, הדברים לא מצאו חן בעיניו. הוא טען שהבחורים אינם צריכים לעסוק בעבודות מטבח, ותפקידם הוא רק לשבת וללמוד.

אך הבחורים לא ויתרו וטענו שמידת החסד מחייבת להתחשב באשה האומללה ובילדיה, וכי כל עוד שאין הדבר פוגע בסדרי לימודם אין להנהלת הישיבה את היכולת למנוע מהם את הזכות הגדולה שנפלה בחלקם.

בלית ברירה, החליט המשגיח להיכנס אל מרן הרב שך זצ"ל ולבקש את הכרעתו בנושא, בהיותו סבור שהרב יקבל את טענתו ויורה לבחורים להשקיע את כוחותיהם אך ורק בלימוד תורה. הוא לא ציפה כלל וכלל לתשובה המפתיעה שקיבל.

לאחר שהציג את השאלה, קפץ הרב שך ממקומו וקרא בהתלהבות, "פלאי פלאים! איזה בחורים נפלאים! איזו התחשבות! היכן הם אותם בחורים? ברצוני לנשק כל אחד ואחד מהם!!"

"אמור להם", הוסיף הרב שך "שבוודאי ישר והגון לפעול כפי שפעלו וישר כוחם, ובזכות החסד הגדול שהם עושים מחוץ לסדרי הישיבה, יזכו בלי ספק לשפע של סייעתא דשמיא בלימודם!".

המשגיח הנדהם פנה לצאת מהחדר ומרן הרב שך קרא לו וביקש שוב, "אנא ממך, שלח אלי את הבחורים, אני רוצה לנשק אותם!".

למדנו אפוא מהדברים, שחסד ומידות טובות לא רק שאינם מפריעים ללימוד תורה, אלא להיפך, הם המפתח ויסוד היסודות להצלחה ולהתעלות בתורה הקדושה. ויעוין עוד מש"כ להלן.

לותר על תפילה בבית הכנסת כדי להשלים מנין לאחד שאסור לו להגיע

שאלה

בתקופה בה בתי הכנסת היו סגורים [קורונה], והיה מנין עם ס"ת אחת החצרות, שם היו מתפללים בשבת ובחול ובימים טובים. והנה בשבת קודש פרשת במדבר, חזרו הדיירים כל אחד להתפלל בבית הכנסת שלו, אך נשארו 2 דיירים שלא יכלו לחזור לבית הכנסת, וביקשו מהשכנים שבחג ושבת הקרובים יחדשו את המניין בחצר, כדי שהם יוכלו להישאר במרפסת ולהצטרף למניין בחצר, וכך זה יאפשר גם לנשים שלהם אמירת "יזכור" בחג.

ונשאלה השאלה האם לבאמת להתפלל בחצר, או שמא אין לוותר על התפילה בית הכנסת ולהתפלל בחצר?

תשובה

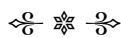
נהגו ישראל, שכאשר יש אבל ל"ע, שלא יוצא מביתו, שהולכים להשלים מנין בביתו משום גמילות חסדים, ועיון במכתם לדוד (סימן טו) שכתב שמצוה לעשות כן גם כשיבטל המנין בבית הכנסת לגמרי, כי מצוות חסד עדיפה, יעו"ש.

ויעוין בספר התפילה כהלכתה (פ"ב הערה כב) בשם מו"ח מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל, שאם אחד היה בדרך לבית הכנסת להתפלל ברוב עם, ובדרך ביקשו ממנו להשלים מנין בבית האבל או בבית של זקנים שאינם יכולים ללכת לבית הכנסת, שעדיף שישלים להם מנין, שמעלת חסד גוברת על מעלת ברוב עם. [ונראה שהיא גוברת גם על מעלת בית הכנסת].

ומזה נלמד לענינו שמעלת החסד להתפלל עם הזקנים שאינם יכולים להתפלל בבית הכנסת בגלל שחוששים להידיבק במחלה, שיש מצוות חסד להתפלל עמהם.

ונראה להוסיף, שלמרות שיזכור אפסר לומר גם ביחידות, מכל מקום מכיון שהם חושבים שצריך לאומרו דוקא בבית הכנסת, והדבר יגרום להם צער גדול אם לא יאמרו במנין, שמותר להתפלל עבורם בחצר כדי לזכותם במצוה זו, כי סוף סוף יש כאן מצוות חסד גדולה.

עוד יש לציין לדברי הרמ"א (סימן נה סכ"ב) שכופין זה את זה בקנסות שיבוא תמיד מנין לבית הכנסת שלא יתבטלו התמיד, [ונאמר גם בחתם סופר (ח"ו סימן קג) שיש שעבוד לבית הכנסת לתת עליה לכל מתפלל, ולכן אם בית הכנסת מכר העליות השעבוד קודם למכירה, ובן מין דין איכא נמי ועשית הישר והטוב, יעו"ש], לכן יתכן שהמתפללים משועבדים זה לזה שכל אחד יוכל להתפלל, ומאחר ושני הזקנים לא יכולים להתפלל בבית הכנסת רק למטה צריכים לספק להם מנין למטה.

האם להתפלל על הגג שחרית או מוסף של ר"ח

שאלה

בימי מגיפת הקורונה שנת תש"פ, אסרו הרופאים להתאסף בבתי כנסיות והתירו להתפלל בין החצרות או על הגגות. והתעוררה שאלה, בר"ח שמתפללים שחרית ומוסף, היה מנין אחד שהיתה לו אפשרות או להתפלל תפילת שחרית במשך חצי שעה למטה בחצרות, ואח"כ יתפללו תפילת מוסף למעלה על גג, או להיפך להתפלל שחרית על הגג ואח"כ להתפלל מוסף למטה בין החצרות. מה עדיף?

תשובה

נאמר במשנה בשקלים דף כב ע"א (פ"ח ה"ד): איברי התמיד ניתנין מחצי כבש ולמטה במערב, של מוספין ניתנין מחצי כבש ולמטה במזרח, של ראשי חדשים ניתנין על כרכוב המזבח מלמעלן.

וביאר הגמרא שכרכוב המזבח הכוונה היא לאמה שבין קרן לקרן מקום הילוך רגלי כהנים, והטעם שמוספי ראש חודש ניתנים שם הוא כדי לפרסמו ולהודיע שהוא ר"ח.

הרי שכדי לפרסם לעם שהוא ראש חודש, הניחו את איברי המוספים של ראש חודש במקום גבוה שהעם יראו וידעו שזהו ראש חודש. ועוד מבואר בהמשך הגמרא ששיר של ראש חודש דוחה שיר של שבת למרות ששבת יותר תדיר, מטעם זה לפרסם שהוא ראש חודש.

וכן מבואר בסוכה (דף נד ע"ב) שיש מצוה לפרסם שהוא ראש חודש, שם נאמר: ראש חודש שחל להיות בשבת שיר של ראש חודש דוחה שיר של שבת... מאי דוחה - דוחה לקדם, ואמאי תדיר ושאינו תדיר תדיר קודם, אמר רבי יוחנן לידע שהוקבע ראש חודש בזמנו. והאי היכירא עבדינן, הא היכירא אחריתא

עבדין דתנן חלבי תמיד של שחר ניתנין מחצי כבש ולמטה במזרח ושל מוספין ניתנין מחצי כבש ולמטה במערב ושל ראש חדש ניתנין תחת כרכוב המזבח ולמטה, ואמר רבי יוחנן לידע שהוקבע ראש חדש בזמנו תרי היכירא עבדין דחזי האי חזי וחזי בהאי חזי, יעו"ש.

ועל פי זה יש מקום לומר שבימינו שחרב המקדש, ואין לנו איברים להניח על כרכוב המזבח, אפשר למצוא תחליף לפרסום, על ידי שנתפלל מוסף על ראש גג שכולם יראו שמתפללים תפילת מוסף בלי תפילין, [וגם ישמעו קדושת כתר], ובוה נפרסם שראש חודש היום.

חילוק בין זמן שקדשו על פי הראיה לזמנו

ואמנם היה מקום לדחות את דברנו, ולומר שדברי המשנה שיש ענין לפרסם שהוקבע ראש חודש בזמנו, אמורים בזמן הבית שהקריבו קרבנות, והעלו אותם על גבי המזבח, וגם קדשו את החודש על פי הראיה, ולא ידעו מראש מתי יחול ראש חודש, ולכן תקנו חז"ל לפרסם. אבל בימינו שיש לכל אדם לוח, ורואה בו וקובע על פיו מתי חל ראש חודש, פרסום זה מיותר, ואין צורך לפרסמו ע"י התפילה על גג גבוה.

דחיית החילוק הנ"ל

אולם נראה שאין דחיה זו נכונה, שהרי כאמור לעיל עשו סימן נוסף לפרסם שהוא ראש חודש, והוא בזה ששיר של ר"ח דוחה שיר של שבת, וכן נפסק ברמב"ם (פ"ו מתמידין ה"י) וכך אנו נוהגין וכמבואר במעשה רב (סימן קנח), יעו"ש, והרי בימינו נקבע החודש מראש, ויש לכולנו לוחות, ששם כתבו אמתי נקבע החודש, ובכל זאת שיר של יום הוא שיר של ראש חודש, הרי שגם בימינו צריכים לפרסם.

ויעוין עוד בשו"ע (או"ח סימן מח) שכתב: בשבת אומרים אצל פרשת התמיד פסוקי מוסף דשבת, אבל לא בר"ח וי"ט, מפני שקורין בתורה בפסוקי מוסף. והוסיף הרמ"א: וי"א שמזכירין גם מוסף ר"ח, וכן נוהגין, כדי לפרסם שהוא ראש חודש, [וכן הוא לקמן סימן תכא], וכתב הגר"א שם שמקורו הוא מוסף שקלים, שיש לפרסם שהיום ראש חודש.

הרי שגם בימינו יש לפרסם את יום הראש חודש, ויתכן שהטעם הוא שנוכח כולנו "שראש חודש לעמך נתת זמן כפרה לא עונם".

אכן יש מקום לדחות זאת מטעם אחר, שהרי כולם מתפללים מוסף לעצמם, ואם כן ממילא מתפרסם שהוא ראש חודש, וגם אם אחד ישכח, הרי שהציבור יזכיר לו, ובלאו הכי מזכירים ראש חודש בתפילה, ולכן אמנם יש לעשות הרבה דברים לפרסום, אבל לא מצינו שבימינו יש ענין של פרסום באופן חיצוני כמו בתפילה על הגג.

אמנם יתכן שאפילו אם מצד הפרסום אין מצוה להתפלל על הגג מהטעם הנ"ל, מכל מקום כאשר בלאו הכי צריך את אחת התפילות להתפלל שם, יעדיפו תפילת מוסף שיהיה בזה קצת פרסום, ויתכן שגם בזה גם קצת מהענין של זכירת בית המקדש, שיעשו כן זכר למה שעשו במקדש, שאת המוספים הניחו למעלה, וצ"ע.

סיכום

יתכן שזמן הנכון להתפלל מוסף על ראש הגג, כדי לפרסם שראש חודש היום.

הלכות ראש חודש למעשה

באותו ענין יש לציין למה שכתב המשנה ברורה (סימן תיז סק"א) וז"ל: מנהג קדמונינו לברך את החודש בשבת שלפני ר"ח... ואין ברכת ר"ח כקידוש החודש שהיה מלפנים, אלא שמודיעים להעולם מתי יחול

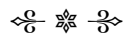

ר"ח, ויזהרו בכל הלכות החודש. ומ"מ נהגו לעמוד בשעת אמירת ר"ח פלוני ביום פלוני דוגמת קידוש החודש שהיה מעומד, ע"כ.

הרי לפנינו מקור נוסף שגם בימינו יש מצוה בפרסום ראש חודש, וכן שיש ענין לעשות דוגמת מה שעשו בזמן המקדש.

ומה שכתב במשנ"ב שיזהרו בהלכות ראש חודש, הכוונה היא למה שמבואר בשו"ע שם, שנשים נוהגת שלא לעשות מלאכות בר"ח, וכן לענין ההזכרות בתפילה ובברכת המזון, ויעוין עוד בשו"ע (סימן תיט) שכתב שיש מצוה להרבות בסעודת ר"ח.

ויעו"ש עוד במחזיק ברכה שכתב: יש להחליף הבגדים ג"כ בראש חדש... וכן יש במקומותינו כמה יראי שמים שלובשין איזה בגדים לכבוד ר"ח, יעו"ש עוד.

לעילוי נשמת איתן בן רבקה ז"ל